

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI
FIRENZE

FLORE

Repository istituzionale dell'Università degli Studi di Firenze

A magyar irodalmi posztmodern nyelvi-realizmusa [Il 'realismo linguistico' del postmoderno letterario ungherese]

Questa è la Versione finale referata (Post print/Accepted manuscript) della seguente pubblicazione:

Original Citation:

A magyar irodalmi posztmodern nyelvi-realizmusa [Il 'realismo linguistico' del postmoderno letterario ungherese] / B. Tottossy. - In: MAGYAR LETTRE INTERNATIONALE. - ISSN 0866-692X. - STAMPA. - 29:(1998), pp. 76-79.

Availability:

This version is available at: 2158/350277 since:

Terms of use:

Open Access

La pubblicazione è resa disponibile sotto le norme e i termini della licenza di deposito, secondo quanto stabilito dalla Policy per l'accesso aperto dell'Università degli Studi di Firenze (<https://www.sba.unifi.it/upload/policy-oa-2016-1.pdf>)

Publisher copyright claim:

(Article begins on next page)

SZUPERTEXT

AZ IRODALMI POSZTMODERNRŐL BESZÉLGET

FARKAS ZSOLT, KUKORELLY ENDRE, MARNO JÁNOS, NÉMETH GÁBOR.

KOMMENTÁLJA: GARACZI LÁSZLÓ

AMIT MINDIG SZERETTÉL VOLNA TUDNI A POSZTMODERNRŐL, DE SOHASE MERTED
MEGKÉRDEZNI...

Supertesto

Colloquio sul postmoderno letterario

con Zsolt Farkas, Endre Kukorelly, János Marno, Gábor Németh.

Commenti e suggerimenti di László Garaczi.

Quel che da sempre avresti voluto sapere del postmoderno ma su cui non hai mai avuto il coraggio di indagare.

LETTRE: *Töttössy Bea azt állítja a magyar irodalmi posztmodernről megjelent olasz könyvében, hogy a kelet-európai posztmodern a szocreálból nőtt ki, arra reagál. Nyilván Esterházy Termelési regénye alapján állítja fel ezt a tételt. Maguk mit gondolnak erről?*

FARKAS ZSOLT: Ilyen nagy karriert befutott fogalmat a Lyotard csinált és az ő amerikai recepciója. Biztos, hogy valamit nagyon eltalált. És hát van, úgy tűnik, egy íve annak, hogy szakmailag mennyire népszerű, és mennyire kezd veszíteni a népszerűségéből. Tehát hogy hogyan változik azok száma és aránya, aki magát posztmodernnek nevezi, vagy értelmesnek tartja a posztmodern kultúra című kutatási irányt vagy ilyesmit. Van a másik iránya a fogalomnak, ahogy leszivárgott a köztudatba, van egy ilyen köztudatosodási ereje. De minél inkább használták, annál használhatatlanabbá vált, mert végül mindent magába szippantott. Amikor elkezdték applikálni, akkor derült ki, hogy szétmossa a korszakhatárokat, amit elvileg definiálnia kéne.

KUKORELLY ENDRE: A helyzet az, nagy közhely, hogy a magyar kultúrában elég erős az elmélet-ellenesség. Vagy az történik egy ilyen fogalommal, hogy nem terjed el, vagy pedig nagyon is lemegy laposba. Akkor viszont már egyáltalán nem *terminus technicus* ként működik, hanem - mint ahogy ez be is következett, épp a posztmodern fogalmával - szitokszóvá válik. Különböző ideológiák szitokként alkalmazzák egymástól egyébként eléggé különböző művészeti formációkra.

GARACZI LÁSZLÓ (*FÉLRE*): MEG AZTÁN ROSSZUL IS CESENG, PROSZTÓ, PUSZTA, PROSZTATA STB.

KUKORELLY: Ezért aztán meglehetősen kínossá vált mainapság ezt a szót használni, ahogy én látom. Azt vettem észre, hogy szerzők, amikor rájuk vonatkoztatják, valami módon így...

NÉMETH GÁBOR: ...lejeleznek egy bizonyos távolságot...

KUKORELLY: ...igen, kibújnak, vagy elhülyéskedik a dolgot, holott tulajdonképpen az a helyzet, hogy szerény véleményem szerint ez egy meglehetősen használható kategória, függetlenül természetesen attól, hogy tényleg túl sok mindenre használják. Van olyan jelentése, ami számomra használhatóvá teszi.

FARKAS ZS.: Nagyon plasztikus ez a szó, annyira plasztikus, és nem stabilizálta a nyelvhasználat.

KUKORELLY: Túl nagy karriert futott be.

FARKAS ZS.: A múltkor olvastam, a Kulcsár Szabó Zolinak volt egy ilyen érve az *És* ben az *Ex libris* elején, hogy az nem egy érv, hogy annyira tág a jelentése, hogy már szinte nem jelent semmit, mert akkor nem használhatnánk a művészet szót sem.

GARACZI (*FÉLRE*): MINTHA AZ ÖNISMERET, AZ ÖNDEFINÍCIÓ VÁGYA ÚGY PRÓBÁLNA A POSZTMODERN FOGALMÁBAN KIFEJEZŐDNI, HOGY KÖZBEN TISZTÁBAN VAN A VÁLLALKOZÁS LEHETETLENSÉGÉVEL. A NÉV A DOLGOT, AMIT MEGNEVEZNI KÍVÁN, ÉS AMI TALÁN NINCS IS, VAGY VAN, DE MEGNEVEZHETETLEN, A MEGNEVEZÉS BÜNTUDATOS ZAVAROSSÁGÁVAL LEPLEZI LE ILLETVE EL, A FLEGMA BÁJ DERŰS ÁLARCA MÖGÖTT A RÉGI AKARÁS VICSOROG.

FARKAS ZS.: De szerintem a posztmodern szó esete sokkal durvább. Egyáltalán nincs centruma, és teljesen összevissza használják, teljesen ellentétes jelentésekkel. Érdemes lenne egy szociológiai felmérést végezni, abból szerintem óriási meglepetések lennének.

MARNO JÁNOS: Mármost az értelmezését illetően...

FARKAS ZS.: Egy újságíró, egy képzőművész, egy tanárképző főiskolást, aki sokszor használja a szót, meginterjúvolni, hogy mit ért alatta. Aki valószínűleg nem olvasta el a Lyotard-t, és fene tudja, hogy milyen tudása van róla, vagy esetleg nem tudja azt, hogy az amerikai szociológiában vagy egyéb humántudományos szférákban hogy kezdték el használni ezt a szót mozgalomszerűen, és hogy ott is hányan hányféleképp definiálták. Szóval nyilván nincs egy ilyen típusú rálátása, és gondol valamit...

MARNO: Na de ha mindjárt az neki erről a képze, hogy a fogalom szabad, hiszen nincsen centruma. Maga a fogalom ellenmond minden centrikus szemléletnek, és akkor ilyenformán...

FARKAS ZS.: Te már egy bizonyos képzettségi szinten használod. De biztos vagyok benne, hogy a legtöbb szóhasználó ezt nem tudja, Tehát nincs ilyen rálátása...

MARNO: Impresszionisztikusan használja.

FARKAS ZS.: Öneki sokkal feeling-szerűbb.

MARNO: Mint már maga a fogalom is, nem?

NÉMETH G.: Van tehermentesítő használata is, amikor az artikulációs munkát helyettesíti. Tehát körülveszi egy meglehetősen bizonytalan határú fogalomkör, és pontosan ebből következik, hogy artikulálni kellene, de a használó azt mondja, én inkább leszálok erről, és csináljunk úgy, mintha...

FARKAS ZS.: ...hogy értsd úgy, ahogy akard...

Az új kiment a divatból

NÉMETH G.: Én úgy éreztem, amikor egyáltalán belekerült ez a fogalom a fejembe, hogy olyan, mint egy falósejt, olyan falósejt, amelyik minél többet fal föl, annál bonyolultabbá válik mint struktúra. Tehát mondjuk így, a fogalom személyes történetét nézve a legelején még tudtam, hogy micsoda, és minél többet kezdtem el róla tudni, annál kevésbé lettem volna képes valamiféle definíciót adni róla. A beszélgetésünk elején eszembe jutott egy pillanat. A Nikolas Schöpfer-semináriumon, Kalocsán ezerkilencszáznyolcvannemtudomhányban, mikor volt az, három-négyben? Amikor az avantgárd vagy neoavantgárd haláláról vagy problematikájáról volt szó. Emlékeztek erre?

KUKORELLY: Az nagy jelenet volt.

NÉMETH G.: Erdély Miklós fölállt, és baromi nyugodt hangon azt mondta, hogy az új kiment a divatból. Hihetetlen felzúdulás támadt...

KUKORELLY: Szerintem nem is lehetett akkor ezt még jól érteni...

NÉMETH G.: Ennekem akkor ez kinyilatkoztatásszerű dolog volt, mert pontosan megnevezte azt, amit jónéhányan éreztünk szerintem elég hosszú ideje. Ezt nem posztmodern, hanem inkább posztavantgárd, vagy posztneoavantgárd gesztusként lehetne elég pontosan megnevezni.

MARNO: Ez igazából majdnem mindegy most, hogy posztavantgárd vagy...

NÉMETH G.: De igazából nem mindegy, mert...

MARNO: Bocsáss meg, hadd mondjam meg, miért egalizálok. Vegyük ezt az egyszerű osztást ugye, hogy a modern és az avantgárd, csakhogy az én képzetemben mind a kettőnek van egy hallatlanul nagy nekifeszülése, hogy ama nagy, végső kérdésekre választ adjon, s ne csak elvileg, de praktikusán is. És nem bírja. Óriási defektbe fut az egész, és itt azért a 68 tényleg választóvíz, és ezért nagyon izgalmas ennek a sűrített levegője....

FARKAS ZS.: Ez egy oppozíció, hogy a modern és az avantgárd?

MARNO: Ellenkezőleg. Én a modernt és az avantgárdot etekintetben azonos...

KUKORELLY: Így van. Az avantgárd a modern élcsapata, tehát nem csak úgy általában élcsapat, ahogy nyilván persze azok gondolják, akik magukat avantgárdoknak tétélezik.

MARNO: A modernnek az elitreflexiója az avantgárd, radikalizálása mintegy.

NÉMETH G.: Azért tettem ezt a különbséget, mert a Zsolt elkezdte esztörténetileg bevezetni ezt a fogalmat. Abban az értelemben ez nem posztmodern gesztus volt, hogy ha komolyan vesszük...

MARNO: Az Erdély szólásában én inkább a haragvó előreakciót vélem hallani a posztmodern váltásra.

NÉMETH G.: Nem, én ezzel csak pontosítom, nem szembeállítom a posztmodernnel ...

KUKORELLY: Szóval épp ellenkezőleg: ez nagyon is demonstratív *posztmodern* gesztus volt, azt hiszem, nagyjából az első nem csak Magyarországon, de még Kalocsán is. A magyar neoavantgárd pápájától. Hát, Erdély Miklós nagyon jó helyen állt, eléggé látott a pályán.

FARKAS ZS.: A problematikának a filozófiai felvezetése olyan, hogy itt nem stílustörténeti korszakról van szó, hanem egy alapvető kulturális állapotról, amit alapvető gazdasági változás előzött meg, hogy-hogy nem, ez a bizonyos posztindusztériális társadalom. Ahol is ugye teljesen áthelyeződik a gazdaság súlypontja az iparról minden másra, informatika meg nemtudommicsoda, és hogy ez nyilván nem egy reverzibilis dolog, és erről spengleriánusan sem gondolkodik senki. Tehát akkor ebből az következik, hogy ez nagyjából egészen alapvetően, technikailag és kulturálisan radikálisan új korszak. És nem szűnik meg, mert nem olyan, mint egy stílus, amelynek ha néhány lényeges jegyét lecserélem, akkor máris új stílus van, a változás itt sokkal mélyebb, és a paradigmaváltás minden eddiginél nagyobb, radikálisabb a távolsága ennek a szituációnak a többitől, mint ami van az egyes stílusok vagy korszakok között. Ennek a *condition* -nak legalább négy értelme van. Úgy lehetne mondani, hogy alapvető technikai-kulturális állapot, aminek a leglényegesebb mozzanatai így maradnak, tehát nem múlhat el.

Azért, mert a posztmodernnek nincs jövőképe, megúszhatja, hogy múlttá váljon?

GARACZI (FELRE): ETTŐL, HA EGYÁLTALÁN JÓL ÉRTEM, KICSIT KLAUSZTROFÓBIÁM VAN. AZÉRT, MERT A POSZTMODERNNEK NINCS JÖVŐKÉPE, MEGÚSZHATJA, HOGY MÚLTTÁ VÁLJON? VAGY ÉPPEN AZ A TITKOS AMBÍCIÓJA, HOGY MINDEN MÚLT ÖSSZEFOGLALÁSA LEGYEN? A LÁTSZÓLAGOS BONYOLULTSÁGA ELLENÉRE VAN AZ EGÉSZNEK VALAMI PARANOID ÉS RETARDÁLT EGYÜGYŰSÉGE.

FARKAS ZS.: Illetve úgy fognak csak változni, hogy ez exponenciálisan növeli magát valószínűleg.

NÉMETH G.: Bevezetődött egy új nyelvjáték, erre emlékszem, Magyarországon (Benito Oliva nyomán) a Hegyi Lóránt vezette be a tranzavangárd fogalmával, ami az egészet valamiféle alapvetően történeti dinamizmusba építette bele...

FARKAS ZS.: *Utak az avantgárdból.*

NÉMETH G.: ...igen, visszatérő ellentétként írta le a romantika és a klasszicizmus folyamatos egymást váltását. Nyilván ez megint nagyon nehéz ügy, mert ebben a nem-lineáris értelmezésben a romantika nem jelenti stílustörténeti értelemben a romantikát, és a klasszicizmus nem jelenti a klasszicizmust, hanem valami lezártat és az azt kikezdőt, a fogalompár együttes értelmezésében pedig a történeti dinamizmust jelenti. Így jelent meg aztán az egész történeti folyamatra visszavetítve a posztmodern, ez az értelmezés felajánlotta, hogy valamilyen módon a történeti dinamizmus leírásához használjuk.

'68 - a történelem vége - a történet vége

MARNO: Eszembe jutott itt még valami, a történelem végének a tipikusan posztmodern gondolata. Hogy a posztmodern a poszthistorikusát is jelenti, és a poszthistorikus, akárcsak a posztmodern elsősorban érzelmeket megfogalmazó, érzelmi-szemléleti fogalom. Lehet, hogy a fogalom jóval korábbi keletű, számomra azonban mégiscsak '68, azaz a '72-es müncheni olimpia cezúrájával kezd - gyötrelmes-nehezen - jelteni is valamit. Olyasmint tudniillik, hogy vége a forradalmi, konszenzuális evidenciáknak, kifújta a magától értetődő egyetértések, egy húron pendülések, kezdhetek tanulni magamban beszélni.

Emlékszem akkor tényleg úgy éreztem, hogy teljesen reménytelen a dolog, hogy mindaz, amiért én lelkesedtem, az avantgárd a legkatasztrofálisabban mondott csődöt. A posztmodernre én ugyan nem éreztem affinitást, de egyvalamit igen, hogy beszélni, egyáltalán megnyilvánulni a továbbiakban csak úgy lehetséges, hogyha nem sürgeti az ember, vagy nem marad rajta azokon a pontokon, azokban a kompozíciókban, amik addig evidensek voltak. Tehát evidens volt az, hogy valamiképpen változzék meg a szemlélet, a politika, a gazdaság...

KUKORELLY: Ez a szemlélet, hogy a fejlődés az legyen töretlen, a történet az üdv története...

MARNO: Ezért mondtam történetnek és a történelemnek az egybeesését, ami mintha ennek az egész posztmodernnek egy örökre szóló prolongálása lenne ilyen értelemben, és ezt most nemcsak kritikailag...

FARKAS ZS.: Ez volt a Fukuyama tézise, hogy most már nincs többé utópia, nincs többé akármilyen, megszűnt a történelem - azaz ennek a hegeliánus-marxista verziója, ami persze épp az ő értelmükben vég.

GARACZI (FÉLRE): AZ UTÓPIA HALÁLA UTÓPIA. A HOLNAP TOVÁBBRA IS KIHÍVÓ, FÉLELMETES ÉS TÖPRENGÉSRE KÉSZTETŐ. A SZÜLETÉSÜNK VAGY A HALÁLUNK MIATT AGGÓDUNK?

MARNO: Nálunk a posztmodern azzal vezetődött be, hogy fölborult az egész szocializmus...

NÉMETH G.: A népszerű Fukuyama-sláger a név és a dolog összetévesztésének tipikus példája.

FARKAS ZS.: Rögtön rásütötték, hogy akkor ez is most posztmodern, de, nem tudom, szerintem ez egy egyszerű butaság. Márminthogy vége van a történelemnek.

MARNO: Nemcsak a történelemnek, hanem azoknak az ún. végső kérdéseknek a megválaszolhatósága is, amelyeken az üdvtörténetünk múlik. Egyáltalán, mintha törlődne is ezek a kérdések, illetve bizonytalan időre elnapolódna. Hogy szemléletes párhuzammal éljek: a 13. században úgy képzelték, Krisztus második eljövételével végleg teljesülnek az apokaliptikus jövendölések, s a teljesülés nem is várta sokat magára, mondjuk maximum ötven évet, ámde az ötven év leteltével kénytelené váltak újra absztrahálni az eljövétel illetve az apokalipszis eseményét. S mintha a modernnek és az avantgárdnak is lett volna egy ilyen határideje: és a posztmodern ebben az 'elmulasztott határidőben', hogy ne mondjam 'időzónában' vette föl a fonalat, s akkor már az összes szanaszét, hulladék fonalat... hogy... mindent lehet...

FARKAS ZS.: Hát elvileg nem. Elvileg annak a radikális belátásáról van szó, hogy nem tudunk utópiákat kreálni racionálisan, plusz annak egy ilyen szociológus jellegű tételezése, hogy egyre kevesebben gondolkodnak ilyesmiben, hogy eljön az izé, a Krisztus vagy az Antikrisztus, vagy a kommunizmus vagy...

MARNO: Az ember egyszerűen nem láthatja be azt, hogy ezekben az öt legizgatóbb kérdésekben semmiféle válaszlehetőség nincs.

FARKAS ZS.: Amerikában van valami, ami felerősítette ezt az úgynevezett posztmodern kilátástalanság témát, ez az úgynevezett *generation X* dolog. A nagyjából a hatvanas évek után születettek generációja a háború után született *baby boom* generációval van szembeállítva. Ez a 68-as generáció tulajdonképpen, és úgy van meghatározva, hogy ezek voltak akkor a nagy balosok, aztán kiábrándultak, csalódtak, minden, és most ők a leggecibbek, mindent uralnak, mindent elfoglaltak. Azért a leggecibbek, mert soha nem volt ilyen gyerekellenes és jövőellenes az amerikai szociálpolitika, az oktatási rendszer például, az amerikai tévérendszer. Tehát hogy valósággal iszonyatos helyzetbe hozták az utánuk következőket, egy felelőtlen generáció. Nagyon érdekesen van perszifikálva mind a kettő. Meg is lehet nézni, tessék, nézzetek rá ezekre a gyerekekre, egész nap vagy a betonon szörföl mindegyik a gördeszkáján, vagy az interneten, de ez a legmagasabb intellektuális tevékenysége, politikailag totál nulla, grunge-zenét hallgat, és teljesen le van épülve agyilag, azt se tudja, hogy mi az első kiegészítése az alkotmánynak, amit Amerikában mindenkinek álmában is tudni kell. Aztán erre bizonyos teoretikusok ráizgultak, hogy tessék csak megnézni, mi a következménye annak, hogy az ember már nem hisz többé a metanarratívákban, nincsenek többé utópiák, íme, itt

vannak az Xerek. Ez is ilyen balos hangzatú utópiák után kiált. A szakmaibb jellegű szóhasználat leginkább az ilyen társadalomtudomány, szociológia felé sodródik. Irodalomban például már egyre kevésbé használják a posztmodern szót. Ott a dekonstrukció eddig is nagy konkurens volt, és úgy tűnik, hogy mára leuralta a piacot.

Szocreál és modernizmus: a fejlődés az legyen töretlen

KUKORELLY: Úgy gondolom, hogy nálunk a szocializmus ráadásul összecsisztatta ezeket a dolgokat...

FARKAS ZS.: Egyébként a legfontosabb része, bocs, ennek a kategóriának pont az összecsisztás. Tehát amit nagyjából mindenki ért ez alatt a fogalom alatt, az az, hogy egymástól iszonyatosan elütő dolgoknak az összeeresztése. Ezért valószínűleg volt ilyen plusz töltése az itteni elterjedésében. Hogy a kommunizmusra...

KUKORELLY: A magyar irodalom modern, polgári, nyugatos iránya mellett, de inkább azt lehet mondani, hogy ezzel szemben, a két háború között, a harmincas években virult a premodern, népi, népi-nemzeti tradíció is. Természetesen ezek erősen lőttek egymásra. A háború utáni sztalinizmus vagy kommunizmus, akárhogy nézzük, egy mindenre kiható radikális modernizációs stratégia. Olyan, amilyen, nem akarom minősíteni, vagy miért ne minősíteném, tehát oktrojált, mesterséges, gyökértelen, durva, véres, satöbbi, és ennek a radikális és erőltetett modernizációnak a torzszüleménye az irodalomban és a művészetekben a szocreál. Azt hiszem, Töttössy Bea hipotézise az, hogy a posztmodern nem csupán a nyugati, polgári típusú modernizáció "természetes folyamataira" való válasz, de az ilyen jellegű modernizációra is válaszol. Ahogy mondtam, ebben a régióban súlyos összecsisztások vannak: egy mégiscsak meglévő nyugatias polgári tradíció, egy ezzel ellenséges harmadikutas jobboldali radikalizmus és az ezeket aztán kiséprő, a társadalmat vérbe modernizáló bal-totalitarizmus egymásra csúsztatása. A kelet-közép-európai posztmodern épp ezért lehet annyira érdekes, bizonyos szempontból érdekesebb is, ugye, mint a "nyugati", mert ilyesmi együttállásokra válaszol: egy meglehetősen vegyes konglomerátumra, tehát nem "csak" a klasszikus modern attitűdre. Mondjuk az is benne van a dologban, hogy először, tehát elsősorban, a 60-as éveknek és a 70-es évek első felének teljesen undergroundba, a föld alá szorított magyar neoavantgárdja adta meg erre a típusú túlpolitizált modern-szocreálra a választ, olyan módon, hogy, megtartva az akciót, mintegy kivonta magából a klasszikus avantgárdra jellemző messianisztikusságot-politikusságot. A neoavantgárd persze nemcsak a szocreálra válaszolt, hanem igazából az összes többi irányzatra is. Ugyanúgy szart rájuk. Tehát a maga apolitikusságának megfelelően egyáltalán nem akarta különösképpen kiemelni - és szétzúzni - a szocialista realizmust - mert semmit nem is akart szétzúzni -, hanem egyszerűen csak bejelentette a maga teljes, radikális másságát. Ebben pedig nagyon is benne van, hogy a magyar neoavantgárdok nem pusztán megelőlegezték, de valamiképpen be is vezették a posztmodernnt. Erdély Miklós gesztusa, amit a Gábor említett, ahogy ő ott bejelentette, hogy mi van, mi újság van, igazi neoavantgárd gesztus. Amit pedig bejelent, tehát, hogy nincsen újság, az, ha szabad ezt mondani, posztmodern tézis.

NÉMETH G.: Én akkor egyértelműen úgy értelmeztem, hogy egyszerűen megállapítja. Fölmutatja, hogy mi újság van. Az, hogy nincs... Egyébként másnap, vagy még talán aznap este elmentünk egy presszóba többen, és ott a végén, amikor elváltunk, valami leírhatatlan gesztussal jelezte, hogy ez az egész Schöpfer-ügy mennyire ciki. Hát, hogy vége van ennek a dolognak. És megkérdeztem tőle, hogy ha ennyire cikinek tartja, akkor miért nem beszél erről... Elgondolkodó arcot vágott, aztán legyintett, nem akarom értelmezni, de valahogy úgy, mintha valamiféle magánemberi idegenkedés vagy tapintat tartaná vissza a botrányokozástól. Úgy éreztem, nem, teljesen nyilvánvaló volt, hogy óriási, argumentált felismeréstömeg van a kijelentése mögött, ami egyértelművé tette, hogy nem ironikusan mondja, nem karikíroz egy számára ellenszenves álláspontot, hanem valóban eljutott arra a pontra, ahol mindenről egészen mást mondana, mint az a közeg, amibe belépett ezzel a mondattal. A Magyar Műhelyesek, akik ott voltak, azt a tradíciót még érvényesnek tartották, még akkor is, ha jóindulatú értelmezésem szerint valószínűleg többen is érzékelték a problematikusságát. De akkor is, hogy abban a nyelvjátékban benne lehet maradni. Persze nyilván nem gondoltak nyelvjátékra, mert szerintem annak fogalma már önmagában összeegyeztethetlen a hithű avantgárddal. Én egyébként azt gondolom, hogy a szocialista realizmus meg a modernizmus ellentétes fogalmak. Az én értelmezésem szerint a szocialista realizmus, illetve az elképesztő dolog, amit annak hívunk, hiszen se nem szocialista, se nem realista, na mindegy, tehát a *szocreál* stílustörténetileg csak egy nagyon durván lepusztított zsákutcája a kritikai realizmusnak. Ha nagyon jóindulatú vagyok. De a forrásvidéknél ott van a kispolgári giccs-zsáner festészet, a rosszul értelmezett klasszicizmus, és még annyi minden, tényleg baromi jókat lehetne röhögni. Használhatatlan zárvány. És a modernizmus, az pedig szerintem egy egészen más történet. Az a fajta modernizmus, amit kénytelen-kelletlen, majdhogynem igazi intenciói ellenére, a szocialista gazdasági gépezet megvalósított, az egy más történet, és nem abból következik, amit szocialista realizmusnak hívnak.

KUKORELLY: A realizmus, mondjuk pl. az úgynevezett kritikai realizmus, ebben nyilván nemigen vitatkozunk, a modernséghez tartozik. A dolgok - úgymond - egyrészt fejlődnek, ezért kell azokat kritikával illetni, másrészt pedig átláthatók, megismerhetők, leírhatók. Van és tudható az igazság. A szocreál ugyanez pepitában. Extrémében. A paródiáig túlhajtottban. Hogy már annyira fejlődünk, és annyira világos minden. Ez az extremitás világos zsákutca, csak a hülye meg a hívő nem látja. De hát, a mostani tapasztalatunk szerint a nem-oktrojált, demokratikus, liberális környezetben zajló növekvés-haladás-fejlődés is a "katasztrófa" zsákutcájába visz, és éppen erre válasz, nemde, legalábbis szerintem az, amit posztmodernnek nevezünk.

NÉMETH G.: Azt hiszem, félreértetek. Én azt mondom, hogy az a modernizációs tevékenység, ami a társadalmat érinti, a gazdasági szerkezetet érinti, és az a jelenség, amit mi szocialista realizmusnak hívunk, nem paralellek.

KUKORELLY: Dehogynem...

NÉMETH G.: A szocialista realizmus a hatalom pornográfiája. Valamilyen eksztatikus és debil apológia. Politikailag hihetetlenül retrográd, semmi köze a modernséghez, valójában a mélyén egy bizantinikus, mozdíthatatlan téveszme van...

KUKORELLY: Most minősíted ezt a dolgot, de én nem minősítem. Azt gondolom, hogy az a típusú, mondjuk, modern társadalom, ami kialakult a 19. században, és aminek ábrázolása, vagy nem tudom, leképeződése vagy tükröződése, ha szabad *eztet* a szót használni...

FARKAS ZS.: ...ilyen modernista kifejezést...

KUKORELLY: ...igen, a realizmus, vagy kritikai realizmus, az egy modern jelenség volt. De az, ha tetszik, természetesen alakult így. És volt egy erőltetett gyorsítása az úgynevezett társadalmi fejlődésnek, a struktúrák oktrojált átalakítása, modernizálása a "kommunizmusban", és ennek a megfelelője vagy leképeződése a szocialista realizmus. Ez mindenképpen modern jelenség, és ebből a szempontból mindegy, hogy milyen, mennyire nevetséges, mennyire szárnalmas...

NÉMETH G.: ...a teoretikus elképzelés és ami megvalósult, olyan mértékig ellentétben állnak egymással, hogy a szocreál valójában apológia. Ez teljesen egyértelmű. Hát mit *tükröz vissza* valójában, könyörgöm, a hatalom akarásán kívül?

KUKORELLY: Ha, mondjuk, a 60-as évek piaci struktúráit, a piac irányította, mondjuk így, gazdasági fejlődést nézzük, a "német csodát" az "olasz csodát", bőven beszélhetünk modern társadalomról. A társadalom fejlődik, ezt így élték meg akkor. Van ilyesmi, és van ugyanakkor egy szocialista, úgymond, fejlődés, ami ennek a paródiája. Nem a piac galvanizálja vagy irányítja, hanem egy agyalmány, és tulajdonképpen ennek a megfelelője, pendent-ja az, amit szocialista realizmusnak neveznek. A sztalinizmus alatt tényleg az irodalom úgy, ahogy van, egy katasztrófa, de hát a gazdaság is, maga az élet is katasztrófa. Tulajdonképpen nem látom, hogy ellentmondana a...

FARKAS ZS.: Tehát az a tézis, hogy a modernizmus logikájából következik a szocialista realizmus. Ezt nem gondolom.

NÉMETH G.: Nem mindenütt következett. Azért Németországban nem következett, Franciaországban nem következett...

FARKAS ZS.: A szovjet blokkon kívül sehol sem...

KUKORELLY: Pillanat, pillanat, akkor mégegyszer. Tehát van egy modern világ, a 19. század, a romantikától szokták így definiálni, amit az emberek úgy éltek meg, hogy *van fejlődés*, és hogy az jó dolog. Minden fejlődik, fejlődnek a társadalmi viszonyok, ahogy Marx megírta, fejlődnek a termelőeszközök és így tovább, ez így normális, rohanunk a forradalomba, a kommunizmus felé, satöbbi. És akkor gyakorlatilag is a világ egy részén ez megvalósul, tehát reálissá válik a kommunizmus: egy avantgárd, szélsőségesen avantgardista attitűd, a bolsevik abszolút élcsapat a kezébe véve az irányítást, ezt a játszmat szépen lejátsza. Elszakítja, leszakítja Európa, a modern világ egy részét a fejlődés "természetességéről", és mesterségesen irányított kényszerpályára, kézi vezérlésre állítja át. Ezzel megvalósul a *modern véres paródiája*, a kommunizmus. Modernitás, modernizmus, magukat az eredményeket tekintve, valóban átvett csomó mindent, például, hogy csak egyet mondjak, iszonyúan nekiállt diadalmasan legyőzni a természetet. Ez pedig kurvára modern dolog. Leszakítva a természetességről, szakítani a természettel meg minden. És ennek művi megfelelője, a művészetekben a megfelelője a szocialista realizmus. De ha az értékelő attitűdöt kiiktatjuk, és nem kezdünk azon röhögni, hogy *milyen* a szocialista realizmus, akkor objektíve nézve azt kell mondani, hogy ez egyáltalán nem másnak, mint a modernizmusnak terméke. Tehát nem a premodernnek. Szerintem nem lehet a premodern kategóriájába utalni a szocialista realizmust, a posztmodernbe meg végképpen nem.

GARACZI (*FÉLRE*): A GRANDIÓZUS ESZMÉKRŐL LEVÁLÓ EMBER NYOMASZTÓ KÉRDÉSEIRE A FASIZMUS ÉS A KOMMUNIZMUS PREMODERN TÍPUSÚ VÁLASZKÍSÉRLETEI A MODERN VILÁG KRÍZISÉT HISZTERIZÁLJÁK, MÍG A POSZTMODERN MÁR NEM CSAK ORGANIKUS VAGY LOGIKUS KÖVETKEZMÉNYT, HANEM TÉNYLEGESEN UTÁNISÁGOT, TULLEVÉST KÍVÁN JELÖLNI. AZON A BIZONYOS DIKTATORIKUS SZAKASZON SZELÍDEBB FORMÁBAN A DEMOKRATIKUS HAGYOMÁNYOKKAL RENDELKEZŐ ORSZÁGOK IS ÍGY-ÚGY ÁTMENTEK (MACCARTHIZMUS STB), SŐT 68 IS IDETARTOZIK.

KUKORELLY: A modernséggel szemben van egy erős premodern harmadik út-javaslat, a népieké. Ez tipikusan premodern attitűd, ugye a kapitalizmus elé kell visszakanyarodni. A másik javaslat pedig a kommunizmus: a kapitalizmus után rohanni, azt átugrani vagy kikerülni, ilyesmi.

68 mint választóvíz - minden mehet?

MARNO: Bennem a gondolatmeneted hirtelenében egész sor paranoid, okkal paranoid asszociációt indított el. Hiszen ha a modernitás termelte ki, és így termelte ki a szocialista realizmust, ilyenné, úgy értem, amilyenek megtapasztaltuk, akkor valami olyasféle kísérletezésnek lehettünk - voltunk, vagy vagyunk is még, nem? - kollaboráns médiumai, amely kísérletről ott fent, vagy odaát, mondjuk a tengeren túl stb., szóval agyközelen eleve

sejtették, esetleg tudták is, hogy veszett ügy. Aztán hogy lefutott és befuccsolt a modern heveny, heves és hevenyészett próbája, térjünk rá a soft, a posztmodern verzióra... De leszállva paranoid körhíntámról, hajlok én is a valóság polivalens akceptálására, vagyis a posztmodern attitűdre...

KUKORELLY: Én óvakodnék attól, vissza lehet élni, vissza is élnek vele folyamatosan, hogy a posztmodernben *anything goes*, hogy mindent szabad, minden akceptálható lenne. Nagyon nem így látom ezt. Szerintem nem arról van szó, hogy akkor most már mindent szabad, hetet-havat össze lehet hordani. Egyszerűen csak fel kellett ismernünk, hogy vége van annak az attitűdnek, amibe az emberiség évszázadokon keresztül beleélte magát. Hogy minden fejlődik, szépen fejlődünk előre, a természetet le kell igázni, a múltat végképp eltörölni. Hogy Bős-Nagymarost kell építeni, mert az úgy hasznos. A kommunizmus is modernizált. Ez látványos, viszonylag könnyen beláthatóan katasztrofális "eredményeket" hozó modernizálás: a folyókat visszafordították satöbbi. De a - mégannyira kontrolált - piacirányította "természetes" fejlődés is, ez ma különösen jól tudható, szintén eléggé nagy "katasztrófákat" termel ki. És tulajdonképpen most lassacskán szembe kell néznünk azzal, hogy ez hova vezet. Vagy álljon le a "fejlődés", vagy satöbbi, nem akarok itten huhogni. Szerintem itt van létjogosultsága a, ha tetszik, posztmodern szemléletnek: szembe kell néznünk azzal, hogy a végtelenségig nem megy az úgynevezett fejlődés, jobb megállni, és ..., hogy ilyen *zöld* ségeket mondjak...

GARACZI (*FÉLRE*): LEHET, HOGY FEJLŐDÉS NINCS, DE A JÖVŐ JÖN, AZÉRT EZ ELGONDOLHATÓ.

MARNO: Nem egészen értem, hogy miért ódzkods a mindent megengedéstől. Ezt a relativizmust mindig úgy veszik, hogy ez valami negatív dolog, ami szörnyű katasztrofális, hogy mindent lehet relativizálni. Szerintem nem arról van szó, hogy mindent relativizálni lehet, hanem hogy minden relativizálódik. A posztmodernben az a másik újdonság, hogy a célratarottságot száműzi. Tehát nincs célratarottság, ez ráadásul valahol egy avantgárd gondolattal egybe is esik, mert hiszen arról van szó, hogy többet bízzak a véletlenre, ha tetszik a dadaista koncepció, na jó, de a dadaizmusban még dominál a progresszív anarchizmus, hogy ez támadó, hogy ez kritikai. A posztmodern nem feltétlenül támadó, nem feltétlenül kritikai.

Egy üdvörténeti megoldásként kínálkozott a kommunizmus, aztán becsődött. Ezt az oktrojálást relatív értelemben tudom csak elfogadni, hiszen az egyik esetben egy elit, vagy egy elit gondolat oktrojál rám valamilyen szemléletet, a másik esetben pedig egy piac oktrojál. Tehát mindenképpen olyan diktátumokról van szó, amelyeket vagy egyaránt természetesnek fogok fel, vagy egyaránt paratermészetesnek.

FARKAS ZS.: Szóval az van, hogy a *minden mehet* -et, azt csak egy olyan paradigma értelmében lehet igazként elfogadottnak érteni, amelyet úgy tűnik, éppen megszüntet az a bizonyos posztmodernitás. Konkrétan, karteziánus értelemben, ugye a karteziánizmus és a felvilágosodás totális racionalizmusával van a leginkább összefüggésbe hozva a filozófiában a modernizmus, aminek az a lényege, hogy egy univerzális kognitív teremtést meg. Hogy megtalálja azokat az örökérvényű igazságokat, módszereket, amelyek minden "értelmesen gondolkodó" lényre azonosak, és gyakorlatilag mindent a hatókörébe tudjon vonni. És hogy ennek megtalálhatók az eljárási szabályai. Úgy tűnik, mindenütt egyre inkább felaprózódtak a mindenféle művészeti és tudományos paradigmák, és ezeknek állandó konfliktusában nagyon élesen problematizálódott ez a dolog, hogy akkor mik ezek az univerzális kritériumok, amik különböző nézetek között dönteni tudnak, hogy melyik az igaz, jó, szép, hasznos. És hát az derült ki nagyjából, hogy úgy tűnik, nem tudunk kiszakadni, ugye, a történetiségünkől. Az emberek mindig baromira meg voltak győződve, hogy ők vannak az abszolút igazság közelében, és mindegyik ezt hiszi, és ez gyanús. Szóval gyakorlatilag egzaktan lehet bizonyítani, hogy nem lehet egzaktan összemérni különböző elgondolárendszereket satöbbi, és hogy nem állítható fel ez az univerzális észlelvendísz. Ez ma már nagyjából az uralkodó álláspont. Ugyanakkor nincs arról szó, hogy ne történnének arra utalások, hogy praktikusán egyáltalán nem az van, hogy minden mehet. Hanem annak nagyon is határozott történeti és kulturális okai vannak, hogy mi mehet és mi nem. És például a Foucault, aki egyik nagy posztmodernként van, vagy szokott volt lenni emlegetve, az éppen ennek a tanulmányozásának szentelte az életét, hogy mennyire nincsenek univerzális kritériumok, és mennyire erőteljesekek, mennyire terrorisztikusak ezek a rezsimek, amik azt hitetik el velünk, hogy de mégis, és azokat pont mi tudjuk, az örök igazságot. A váltást úgy lehetne megfogalmazni, hogy egy karteziánus univerzális észlelvü gondolkodásmódot felvált egy nietzscheánus, amelyik tudja, hogy teljesen történelem- és kultúrafüggő az, amit én tudok, és teljesen relatív a másikkhoz képest. Ami nem jelenti a kioltódásukat feltétlenül, hogy akkor, miután beláttam - ez természetesen modernista logika -, hogy nincs univerzális észlelv, nincs abszolút igazság, azután már le is mondtam minden értékről, ami alapján... Hogy akkor már csak a teljes nihilizmus jöhet. Ez a modernizmus hite, mely arról tanúskodik, hogy nem értette meg az emberi tudás esetlegességét, vagyis történeti-kulturális-lokális meghatározottságát.

NÉMETH G.: Egyébként azt hiszem, nagyon jellemző a magyar értelmezésre, hogy az *Anything goes* -t így fordítja. Világos, hogy nem az a fordítása, hogy *minden mehet*, hanem az, hogy *bármí*. Lehet, hogy ez első pillantásra fölösleges köztöködésnek látszik, én óriási különbségnek érzem, mert ebben a javított, vagyis hát egyszerűen csak szó szerinti fordításban szerintem arra utal, hogy adott egy eszközrendszer, amelynek egyetlen eleme sincs önmagában letiltva. De ezzel nem azt mondjuk, hogy tényleg tökémindegy, melyiket használjuk, hanem azt, hogy

mindig található olyan algoritmusok, amelyek azt a tetszés szerint kiválasztott elemet használhatóvá teszik, kontextuálisan megteremtik a helyiértékét.

FARKAS ZS.: A legtökéletesebben prezentálja ezt a két oldalt, tehát aki a modernista oldalon áll, ha mondjuk a modern-posztmodern kategóriapárt használjuk, az meg van döbbenve, katasztrófát emleget, mert ez pontosan öneki van szánya. Nagyon pontosan tudja, hogy egyáltalán nem mehet minden. Feyerabend arra építi a politikai filozófiáját, hogy ne ti oktrojáljatok, hanem minden mehet, amit a helyi közösség akar. És az mindenféle lesz, az tuti. Anything's goin' to go.

NÉMETH G.: De ami a gondolkodásra vonatkozik ebből, az éppen nem a trehányysága, hanem ellenkezőleg, szerintem ez a mondat arról szól, hogy sokkal éberebben kell gondolkozni, mindent sokkal pontosabban kell artikulálni.

Posztmodern seggfejek

KUKORELLY: Ez az, amerre én is szeretném vinni a beszélgetést, hogy ennek az egész ügynek lenne annyi értelme legalább, hogy lehessen *beszélni* a posztmodernről. Ne állandóan csak mint szitokszó legyen alkalmazva.

FARKAS ZS.: Te, figyelj Bandi, ki használja szitokszóként, és kell-e azzal törődni?

NÉMETH G.: Általában fundamentalisták használják.

FARKAS ZS.: Lehet, hogy igazságtalan vagyok, de úgy gondolom, hogy ez az elképzelés annyira primitív, hogy nem érdemes vele foglalkozni.

NÉMETH G.: A legutóbbi *Életünk* ben van egy tanulmány Kurt Schwittersről, Fábíán László írta ezt a tanulmányt, amelyben *posztmodern seggfej* nek, tehát eleve ez a szerkezet, posztmodern, metafizika-ellenes seggfejek vannak nevezve közelebről meghatározhatatlan valakik, akikről Fábíán azt feltételezi, hogy nagyon örülnek Tristan Tzara úgynevezett középpontellenességének. Persze, csak hülyeségből, mert Schwitters ésvagy Tzara lényegét nem értik, a hülyék. Azt ő érti, nyilván, egyedül. Tehát van egy ilyen fajta nagyon természetes használata a posztmodernnek, tulajdonképpen nem is lehet tudni, hogy melyik a durvább szitokszó ebben a szerkezetben, a posztmodern, a metafizika-ellenes vagy a seggfej. Ezt csak arra mondtam, hogy nyelvhasználatilag valóban...

MARNO: Ő még szigorú avantgárd...

KUKORELLY: Szerintem inkább premodern...

MARNO: Én most effektíve a Fábíánra gondolok, szerintem ő avantgárd.

NÉMETH G.: Nem tudom, de érzem azt, hogy van egy kimondatlan *mi-tudat* a leposztmodernseggfejezés mögött, egy nagy, forró és titokzatos *mi* van, ott állnak mögötte a srácok, akiknek a nevében mondja. De az is benne van valahogy, az a könnyedség is, mintha már tudná, hogy ezeknek vége van, hogy mingyár vége lesz a seggfejuralomnak, csak még egy egész picikét kell várni.

FARKAS ZS.: Azt hiszem, hogy egyáltalán a honi diskurzusban...

NÉMETH G.: Egyébként talán még a képzőművészetben használják a legkevésbé, mert ott artikuláltabb ügyek vannak. Ott éppen a Hegyi meg a Beke elméleti tevékenysége nyomán baromi sok olyan fogalomszűkítő eljárás működik, és ez nem teszi föltétlenül szükségessé, hogy orrba-szájba használják a posztmodern fogalmát, mert lehet nélküle egy kicsit pontosabbat is mondani.

GARACZI (FÉLRE): A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN OLYAN ÁTTEKINTHETETLEN A HELYZET, OLYAN CSODÁLATOS KÁOSZ URALJA A TEREPEK, AMI KIZÁR BÁRMIFÉLE ÁLTALÁNOSÍTÓ FOGALOMALKOTÁST - TEHÁT SE A POSZTMODERNNEK, SE AZ ÚJ SZENZIBILITÁSNAK NINCS SOK ÉRTELME.

MARNO: Ez egy képzőművészeti cikk volt?

NÉMETH G.: Igen, de az általam idézett fordulat inkább általános kiszólás volt.

FARKAS ZS.: Szerintem pedig pont nem az lehet. A festészetben annak a három-négy embernek szólhat, aki magát posztmodernként definiálta.

NÉMETH G.: Az idézett helyen Tzaráról beszél, az ő középpont-ellenességéről, és ennek kapcsán van mintegy odavetve ez a kijelentés, zárójelben. Na mindegy, igazából csak arra figyeltem föl, hogy ebben a szövegben, ami önmagát egyhelyütt tanulmányszerűségnek nevezi, amúgy nem fordulnak elő ilyen kifejezések. Tehát ez az egész egyszerűen kiszúrja a szöveget, nincsen semmi hasonló tónusú megjegyzés, annyira oda van vetve...

LETTRE: Talán érdemes volna visszatérni ahhoz a gondolathoz, ami a Kukorellynek úgy megtetszett, hogy nem trehányság, hogy ne csak kívülről közelítsük, hanem belülről is. Mire gondolt, amikor ezt mondta?

NÉMETH G.: Arra gondoltam, hogy többé nem védhető, hogy bizonyos preconcepciók nevében bármit is letiltsunk. Hogy bármilyen irányát a gondolkodásnak, vagy bármilyen kijelentésstruktúrát eleve, az én előfeltevésem szerint egyébként minden esetben kimutathatóan egy bizonyos fundamentalizmus nevében, letiltsunk. Ennek számtalan példáját lehet mostanában olvasni, legkülönbözőbb politikai és ideológiai előjelű fundamentalistáktól, a biofasisztáktól a nemtudommicsodáig. Tehát hogyha valaki számára tarthatatlanná válik az eleve elutasítás gesztusa, abból az következik, hogy hajlandó arra, hogy teljes kapacitását a gondolkodás artikulációjára, a válogatásra, éppen, hogy a válogatásra fordítsa. Nem? Hiszen minél nagyobb körben engedem meg magamnak a

válogatást, annál pontosabb válogató munkát kell végeznem. Annál pontosabban kell tudnom, hogy mit akarok. Bár talán nem a klasszikus értelmű télosz működik, de mégiscsak van valami nagyon erős formaképzetem, érzésem, akaratom, amelynek engedve válogatok.

MARNO: Már ha van.

NÉMETH G.: Ha van.

MARNO: Hát persze. Hogy is ne kéne bármi hatalom gyámsága alól kikerülni. Csakhogy a posztmodern valóban ezt a felszabadulást sürgeti-e. Tényleg ebben utazunk-e.

Tristan Tzara és az óbudai lakótelep

KUKORELLY: Nyilván nem arról van szó, hogy, mondjuk a 12. században ne gondolták volna el egyesek, hogy van fejlődés, van télosza a dolgoknak. De valamikor bekövetkezett egy radikális, az európai gondolkodás szerkezetére jellemző ráismerés: egyrészt ráismerés, másrészt ugyanakkor az egésznek a problematizálása. Mint problémával néztek szembe ezzel, és pont ez az, ami miatt lehet modern korszakról beszélni. Tehát nyilván a posztmodern nem azt jelenti, hogy ha ez a fajta felismerés vagy ráismerés valami módon elterjed, evidenssé válik sokak számára, akkor hirtelen az egész probléma, a modern előremenekülő, mindent felemésztő attitűdje megszűnik egy pillanat alatt. Ezt a Bős-Nagymarost is fel fogják építeni. Noha van belátás, attól még nem szűnik meg maga a dolog. De van ilyen belátás, sokan belátják, hogy ez igenis rossz. Az ötvenes vagy a hatvanas években nem mentek volna ki az emberek tüntetni a gát miatt. Hogy aktualizáljunk kicsit. Mert akkor szerintem mindenki úgy hitte, hogy ez marha jó dolog, hogy le kell ..... mondjuk Óbudát le kell bontani, mert azok ilyen kis házak, régiek, és az elavult, és helyettük ilyen nagyokat kell...

NÉMETH G.: Te is így érezted, Bandi?

KUKORELLY: Gyerekkoromban én is így éreztem, hogy ez olyan szép. Hogy hát a lakótelep, az olyan marha jó, mert végül is minden szép egyforma, és központi fűtés van, megy a melegvíz, meg minden, meg padlószőnyeg van. Padlószőnyeg, úristen! Nem nyekereg a parkett. A mi korosztályunk még elkapta ezt a filinget, a modern filinget, és csak utána vette észre, hogy az mivel jár. Elkockásodás, nivellálódás, silányság. Óbudai lakótelep padlószőnyeggel.

NÉMETH G.: Hát mert azt a halál súlyos nüanszot, azt kellett volna megérteni, azt kellene értelmezni akár a mai napig is, ami a Bauhaus-t elválasztja Békásmegyertől. Tehát hogy ott van az elméleti struktúra, ami hihetetlenül és hátborzongatóan hasonlít...

KUKORELLY: Nem szabad elválasztani. Én egyáltalán nem látom be, hogy lehetne "elválasztani" Le Corbusier-t, a nagy avantgárdokat, meg mondjuk a megvalósult, "reális" óbudai lakótelepet vagy egy moszkvai lakótelepet. Nem lehet.

NÉMETH G.: Szerintem meg éppen ez volna mondjuk az egyik példája annak a gondolkodói magatartásnak, amit az előbb forszíroztam....

FARKAS ZS.: A Tristan Tzarát nem lehet összehozni az óbudai lakóteleppel.

GARACZI (FÉLRE) HOGY MOST MÉGIS ÖSSZEJÖTT EBBEN A MONDATBAN, EZ ENGEM MEGÖRVENDEZTET.

NÉMETH G.: De a Bauhaus-t sem.

KUKORELLY: Dehogynem. A lakótelep a Bauhaus következménye...

NÉMETH G.: A Bauhaus félreértésének a következménye.

GARACZI (FÉLRE) A BAUHAUS VALAMI OLYASMI, HOGY A FUNKCIÓ DOMINÁLJON A FORMA FÖLÖTT, ÉS EZ JÓL JÖTT A KOMMUNIZMUS EGYENLŐSÍTŐ ÉS KÖZÖSSÉGI ÉTHOSZÁNAK, DE NEM HISZEM, HOGY ERRŐL A BAUHAUS TEHET. (LÁSD NIETZSCHE ÉS A FASIZMUS.)

KUKORELLY: Nem. Nem feltétlenül. Természetesen világos, hogy miről van szó: arról, hogy folyamatosan belekeverünk értékszempontokat... Én is, persze. Az más lapra tartozik, mennyire elkorcsosult, szörnyű, de mindenképp *következménye* annak a modern vagy avantgárd világszemléletnek, hogy el kell rendezni, megoldani a dolgokat. Ki kell használni a teret, tehát kockákat kell építeni, mert ott jobb a térkihasználás. Ez lett itt aprópénzre váltva.

FARKAS ZS.: És Rilke modernista mondjuk?

KUKORELLY: Hát azért mondom, hogy van egy...

FARKAS ZS.: Őt is össze lehet hozni a kockaházzal?

KUKORELLY: Ami az olyan típusú nem-avantgárd modernitást vagy modernséget illeti, amit Baudelaire vagy Rilke jelent, természetesen az más térszta. Az a modernség a polgári tradícióban áll: persze folyamatosan meg is kérdőjelezi, folyamatosan ki akar menekülni ebből. Teljesen a modernségben áll, benne gyökerezik, de nem érzi ott jól magát. Fájdalmas: de széttörni is fájdalmas volna neki. Nem lép ki belőle, valami módon - szerintem. Ez a fajta nem-avantgárd modernség is tudhatónak, leírhatónak gondolja el a világot, ha magát ebből inkább kivonja is. Szkeptikus és "dekadens", nem radikális. Persze semmi lelkesedés. De nem is ironikus. A posztmodern megengedő és ironikus.

GARACZI (*FÉLRE*) TEHÁT A MODERNSÉGNEK VAN EGY TRAGIZÁLÓ, KRITIKUS, DEKADENS, REFLEXÍV ATTITÚDJE, RILKE, BAUDELAIRE STB., EZ EGY KICSIT BONYOLÍTTJA A KÉPLETET. PLUSZ ÉL UGYE A PREMODERN, A NÉPISÉG, AZ EGZOTIKUS KULTÚRÁK, DE VAN DADA ÉS ABSZTRAKT MŰVÉSZET ÉS VAN PRAGMATIZMUS ÉS VAN NAGYON KOMOLY ANARCHISTA ELMÉLET ÉS MOZGALOM... ÉLJEN A MODERN!

FARKAS ZS.: Minden, ami nem hoz létre kockaházat, az más térsza. Ahogyan a sztálinizmust és a szocreált sem lehet levezetni a többi modernnek nevezhető dologból: a racionalizmusból, a romantikából, Nietzscheből, Tzarából, Dosztojevszkijből, Freudból stb.-ből. Még Marxból se.

A posztmodern megengedő és ironikus

LETTRE: Most, hogy a Marno és a Farkas Zsolt ilyen jól kiment a konyhába cigizni, visszatérnék még egyszer a Tóttössy Bea téziséhez a szocreál és a kelet-európai posztmodern összefüggéséről. Nem lehetséges-e hogy nem ilyen direkt ez a kapcsolat, s hogy itt inkább a neoavantgárd játszott fontos szerepet?

NÉMETH G. Nem a szocreált mint stílust - ha egyáltalán van ilyen - vagy mint kultúraeszményt tekintette már ellenfelének, mint inkább azt a valóságot, azt az identitást parodizálta, amelynek természetes része volt a szocreál is - hát amennyiben ez lehet egyáltalán természetes.

LETTRE: Talán inkább arról van szó, ahogy mondták is, hogy ezt végülis megcsinálta nálunk az avantgárd, az underground, és hogy inkább érdekes lehet annak a '68-cal való kapcsolata, és azon keresztül...

NÉMETH G.: A magyarországi posztmodernnek szerintem is fontosabb gyökere a neoavantgárd, abban az értelemben, ahogy elszakadt tőle. Legalábbis az én belső reflexióm szempontjából az volt a legfontosabb, hogy arról a gondolkodásmódról le tudott állni az agyam. Hogy egy ötletemről ne az jusson eszembe, hogy ezt már ki csinálta meg. Addig ugyanis, ez nagyon jellemző volt, amennyire a műveltség határai engedték, azonnal beidéződtek a példák. Azonnal a gesztusok hasonlósága foglalkoztatott, nem pedig a dolog, ami létrejöhetne. És ez szerintem óriási váltás, hogy az ember leszáll erről a bicikliről, tehát hogy valamit, amit csinál, azt nem föltétlenül egy gesztus demonstrációjaként, egy művészettörténetileg meghatározható gesztus demonstrációjaként éli át és értelmezi, hanem mint egyszerűséget, ami éppen megtörténik...

KUKORELLY: Na de ez nem a magyar, ha tetszik posztmodernre jellemző, hanem az egész mind...

NÉMETH G.: Oké, hát én csak saját magamról beszélek. Az én számomra...

KUKORELLY: Ez maga a posztmodern belátás. Hogy nem kell megijedni, ha bizonyos eszközök már egyszer használva voltak, attól még nem muszáj arról lemondani. A neoavantgárd végigvitte azt a vonalat, hogy egy eszközt, egy megoldást, attitűdöt csak egyszer lehet fölhasználni. Egyszer használatos injekciós tű, utána ki kell dobni, elfelejteni, és valami újat találni. Ezt végigjátszotta a modern élcsapata, az avantgárd...

NÉMETH G.: Ezt mondom én is..

KUKORELLY: ... és ad abszurdum vitte, a híres és mindent betetőző avantgárd gesztusokig, ugye, mint a Duchamp pisszoárja, meg Cage négy perc harminchárom másodperce...

NÉMETH G.: Meg már a Malevics is...

KUKORELLY: ...és így tovább. Tulajdonképpen ez mindenhol lejátszódott, és persze Magyarországon is volt egy neoavantgárd, amelyik ad abszurdum vitte ezeket a dolgokat. Aztán gyakorlatilag be is fejeződött, befejezte magát. Nagyjából a Gábor által említett Erdély Miklós-geisztust ilyen szimbolikus zárshónak is vehetjük. A többi már csak utánlövés, és az per definitionem nem avantgárd, amelyik gesztusoknak utánaló, még egyszer megpróbálja lejátszani. Hiszen pont az a lényege a dolognak, hogy nem lehet még egyszer lejátszani.

LETTRE: De hogy ebből hogy jöttek ki? Szóval hogy ez egyszerre történt, vagy mindenki külön? Valahogy a neoavantgárdhoz kapcsolódtak az induláskor, nem?

GARACZI: EZ AZÉRT BONYOLULTABB ENNÉL, MERT AZ IGAZÁN RADIKÁLISAK PÉLDÁUL ÁTMENTEK EGY NAGYON FURCSA ROMANTIKÁBA, VAGY NEM TUDOM MIBE. ÉS AMIT MONDTATOK AZ ERDÉLY MIKLÓSSAL KAPCSOLATBAN, AZ PONT EZ, TEHÁT HOGY NEM TUD TOVÁBBLÉPNI, MERT HÁT Ő MÁR NEM LEHET POSZTMODERN, LÁTJA AZ EGÉSZNEK AZ ABSZURDITÁST, DE UGYANAKKOR VISZONT ENNEK A KIMONDÁSNAK A MÓDJA SEM ÚJ. MI PEDIG MEG VOLTUNK ETTŐL ÉRINTVE, DE NEM MONDANÁM AZT, HOGY AKÁR AZ ESTERHÁZY, AKÁR A MI GENERÁCIÓNK A NEOAVANTGÁRDBÓL JÖN, SZERINTEM CSAK ELCSÍPTÜK, ÉS NEM IS JÖVÜNK A SZOCREÁLBÓL SEM, MERT EZ SZERINTEM ÍGY NAGYON LEEGYSZERŰSÍTI A DOLGOT, HOGY AZ ESTERHÁZY A SZOCREÁLRA REAGÁL. EGYIKBŐL SE LEHET ÍGY LEVEZETNI, MÁR OLYAN ÉRTELEMBEN, HOGY ORGANIKUSAN KINŐ, VAGY NEM TUDOM. EZ SZERINTEM ENNÉL KICSIT BONYOLULTABB, ÉN INKÁBB VALAMI VÁKUUMHELYZETKÉNT KÉPZELEM EL. MINDKETTŐ, TEHÁT AZ ESTERHÁZY IS IGAZÁBÓL EGY OLYAN HELYZETBE LÉP BE, AMIKOR EGY ILYEN ÜRESSÉG VAN. TEHÁT NEM A SZOCREÁLRA REAGÁL, HANEM A SZOCREÁL ÉS A

SZOCIALISTA VILÁG ELLEHETETLENEDÉSÉRE...

KUKORELLY: Így van.

GARACZI: TEHÁT HOGY MÁR NEVETSÉGES. MÁR NEM EZ VAN, MÁR NINCS ILYEN IZÉ, MÁR NEVETSÉGES, ÉS AKKOR LEHET NEVETNI, DE UGYANAKKOR EZ MÉG SEMMI, ÉS AKKOR EZ MÉGIS VALAMIÉRT POSZTMODERN, VAGY NEM TUDOM. TEHÁT HOGY INNEN KEZDŐDIK A DOLOG. DE HOGY EZ MIBŐL JÖN,... UGYANAKKOR PERSZE RENGETEG TRADÍCIÓHOZ VISSZA LEHET NYÚLNI; TEHÁT PÉLDÁUL A NYUGATHOZ ÉS EGYEBEKHEZ, DE AZ SZERINTEM AZÉRT ELÉG ÉRDEKES IDŐSZAK, ÚGY A HETVENES ÉVEK VÉGE, NYOLCVANAS ÉVEK ELEJE, MERTHOGY ... NA MONDJAD...

KUKORELLY: Én úgy gondolom ezt a dolgot, hogy itt a hatvanas években és a hetvenes évek közepéig tartóan volt egy olyan underground kultúra, irodalom meg minden, performance stb. És azokban, akik ezt csinálták, elsősorban itt Erdély Miklósról gondolkodom, aztán az akkori fiatalabbak közül néhányan, akik amúgy sem voltak benne nyakig, nem identifikálódtak ezzel az attitűddel, bennük lassan megképződött a belátás, hogy nem lehet ezt a dolgot tovább csinálni. Nagyon is végig lett játszva, nem megy tovább. Folytathatatlanná vált. És tényleg, ahogy te mondod, ezáltal vákuumhelyzet keletkezett, és ebbe a vákuumba helyeződött be, született meg az a felismerés, hogy tehát ha már semmi eszköz nincs, ami ne lenne megérintve és fölhasználva, ha minden eszköz kompromittálódott, akkor tabula rasát lehet csinálni. Újra szabad paradigmák nyílnak, felszabadulnak, újra használhatókká válnak a teljes mértékben leterhelt, leharcolt struktúrák. Abban az értelemben egyébként, ahogy Gábor mondta, tehát nem *mindent lehet össze-vissza, ahogy jön*, hanem hogy bármilyen paradigmát szabad a maga módja szerint.

NÉMETH G. Én úgy próbáltam túlhajtani nyelvtanilag ezt a kijelentést, hogy bármit lehet, de csak azt.

FARKAS ZS. (*bejön*) : Ez radikálisan gondolva lehetetlen.

MARNO (*ő is*) : Hogyne, Gábor, valószínűleg sokan érezzük így. Véletlenül felismerjük a szükségszerű, az igaz formát, igen, ez régről, még hozzá a metafizikai hagyományokból ismerős.

NÉMETH G.: Igen, igen, másfelől meg...

Nietzsche és a transzcendencia visszavétele

MARNO: És akkor ez behelyettesítődik bármi diktatúrával, bármi diktatúra mint halott, ugye? És akkor fölvetődik az önrendelkezés lehetősége. Arról meg amit te mondtál Bandi, kapásból az jutott eszembe, hogy akkor a természetbarát paradigmák, a természetbarát ideológiák, az érintettségétől egyfelől ellehetetlenültek, másrészt kiderül, hogy nincs érintetlenség. Akkor természetbarátként használjuk, és újra élhetjük. Szóval a transzcendencia visszakerül, teljesen belekerül ebbe az immanenciába, abba a tipikusságba, ami, hogy mondjam, egyszerűen csak az élet folyamatoságából adódik. Azt hiszem, az előre menekülés hasonlata, amivel Bandi a modern illetve az avantgárd meg, mondjuk így, a pionír mentalitásokat jellemezte, remekül illik ide - ha a benne rejlő instrukcióktól megszabadulunk. Ha semmilyen utópiát nem tekintünk, sőt nem tudunk tekinteni többé megoldó menedékünknek. Az örök visszatérés gondolata, vagy inkább látomása azt is jelenti, hogy az úgynevezett végső kérdésekkel mindig 'közben', szembesülünk; a megfelelő válaszáért csakis önmagunkhoz folyamodhatunk. Az örök visszatérés gondolata mindennek az igenlése, ami már megtörtént...

FARKAS ZS.: És végtelenszer történik. Ha egyáltalán van értelme a posztmodernnek, valami homályos, akkor az pont ez a gesztus.

KUKORELLY: Ja.

FARKAS ZS.: Tehát, hogy visszaveszi a végső transzcendenciát. Teljesen világosan számol azzal, hogy az emberi étellel ezentúl is kell valamit kezdeni. Ez a fordulat, amit Nietzsche és Kierkegaard csinál meg: mindkettő az emberiség történetiségére reflektál és egzisztenciális szituációját próbálja megoldani az adott helyzetben. Az emberi lét esetlegességének, relativitásának belátása és az ebből adódó rémisztő szabadság megtapasztalása egyiküknél sem vezet nihilizmushoz. A Kierkegaard egy radikális transzcendenciához nyúl, a Nietzsche pedig egy radikális materialitáshoz. Úgy hogy, mondok, közben számol azzal, hogy annak a problémáját is egyúttal meg kell oldani, hogy én mit fogok csinálni az étellel. A törvényt te teremtetted meg mindenkor. Csak az a szabály van, hogy ezt végtelenszer megcsinálod-e. Tehát minden tettednél ez a kérdés merül fel újra, hogy tudod-e vállalni végtelenszer, és ez ad egy olyan súlyt, metafizikai súlyt a mindenkori cselekvésednek, amikor baromira nem mindegy, hogy mit csinálsz, ugyanakkor semmi nincs megmondva erről törvénytől.

Bármit, de csak azt

FARKAS ZS.: Amit a Gábor mondott, hogy pont van egy ilyen ellentétes tendencia, tehát hogy akkor mindent lehet, de hogy számokra csak azt lehessen. Szóval ez ellen... pont ez a tendencia hat. Az tudja igazán élesen megmondani, hogy csak ezt lehet, akinél nagyon erősen van lealapozva ez a kizárólagos tudat. Tehát ami egy rendes kultúrában van. De a mostani egyre hibridizálódóbb, egyre multibb és konglomerátum-szerűbb kultúrákban pont ez az, ami egyre halványodik, ennek a biztonságtudata.

NÉMETH G.: Ezt egy *ha-akkor* típusú döntésnek érzem. Tehát hogy el lehet juttatni a tudatot olyan állapotba, hogy megfogalmazzon magának akár tetszőleges premisszákat is, de akkor ebből kijelölje az egyetlen lehetséges utat. És

ezt az egész szerkezetet választhatja, és sok, talán végtelen számú ilyen szerkezet van, amit választhat. Szerintem halálpontos, amit mondasz, mert azt a fajta magabiztos kultúrát, amelyről beszéltél, hívják boldog időkben ízlésnek. Amikor az ízlésnek önmagáról az az énképe, ez egy kicsit hülye mondat, de értitek, hogy mire gondolok, hogy ő pontosan birtokolja az összes lehetséges tudást, méghozzá abszolút zsigeri készségszinten, tehát nyugodtan hallgathat arra a hangra, mindenféle különösebb artikuláció nélkül, amelyek az egyik dologra azt mondja, hogy ez kóser, a másakra azt mondja, hogy nem kóser. És ez a hang beszél, ezt hallgatjuk. Ez egy boldog korszak - valószínűleg most és itt nem ez van...

FARKAS ZS.: Hát pedig ártalmasnak tűnik...

LETTRE: De a Kukorelly szerintem gondol ilyesmire, mert azt szokta mondani, hogy meg tudja mondani, hogy mi a jó.

NÉMETH G.: ...itt most nem ez van, hanem egy jóval ingoványosabb terület. Amiről én beszélek, az abszolút a Bandi tudatát jellemzi szerintem, úgynevezett műalkotás közben. Számomra ott van a különbség, hogy én hajlamosabb vagyok alternatív struktúrákat látni. Bandi szerint minden szövegnek van egy ideális állapota, és - ha mostmár az irodalomról beszélünk - erre kell törekednie minden lehetséges eszközzel, akár személy feletti eszközökkel is. Közkinccsé is lehetne tenni valószínűleg egy szöveget, minél többen szóljanak hozzá, és majd megmondjuk, hogy hogy lesz a legjobb. Valószínűleg elfogadsz, most parodizállok, de végülis elfogadnál egy ilyen processzust, azzal a feltétellel, hogy megszűröd azokat az embereket, akik beleszólhatnak. Én meg azt látom egy szövegen, hogy létezhet annak többféle létmódja is, és ezek elférnek egymás mellett.

KUKORELLY: Azért nem értem, hogy ezt most miért mondd, mert az előbb meg szerintem ennek az ellenkezőjét mondtad azzal, hogy bármit lehet, de csak azt.

NÉMETH G.: Az én számomra.

KUKORELLY: Na de olyan nincs, hogy az én számomra, meg nem az én számomra...

NÉMETH G.: Nekem van, én így érzékelem a dolgokat.

KUKORELLY: Mert én azt gondolom, hogy a, mondjuk, modern attitűd az, hogy tulajdonképpen van optimális verzió a világ számára, az optimális nagy elbeszéléstől a kommunizmusig, például, vagy a fejlődés, haladás, jobbulás, és aki nem ennek megfelelően gondolja el a dolgot, (aki egy diktatorikus modellben ennek nem paríroz), az nem érti a világot (tehát ellenség, és akkor likvidáljuk, ugye). Hogy van egy megoldás, és afelé megy minden. Egy struktúra, és azon belül helyezkednek el a dolgok. Ezzel szemben most úgy tűnik, hogy nem egy trend van, hanem sok, ha tetszik, végtelen trend van, de mindegyiknek megvan a saját belső struktúrája és potenciája, és ezt a potenciát az a dolog, ami mozog benne, egy műalkotás például, vagy kiteljesíti, vagy nem teljesíti ki. Bár *milyen* is a trend, annak viszont aztán megvannak a maga belső törvényszerűségei. Legalábbis én azt hittem az előbb, hogy te is így gondoldod...

LETTRE: Igen, de az egy szubjektív ez meg egy objektív törvényszerűség...

KUKORELLY: ...tehát ennek megfelelően az tűnik a helyes attitűdnek, jó ízlésnek, ha sokféle struktúrában tudsz mozogni; minél jobb az ízlésed, annál többféle trendet tudsz akceptálni, belebújni, belülről érezni...

NÉMETH G.: ...azon belül az egyetlen lehetőség.

KUKORELLY: ...érezni annak a műalkotásnak a "problémáit", hogy oké vagy nem oké, azon a szerkezeten belül, tehát nem egy másik, valami ahhoz képest külsődleges alapján.

NÉMETH G.: Egymillió pici Krisztus.

KUKORELLY: Viszont azon belül meg aztán tényleg érzed. Vagy nem. Viszont lehet róla beszélni...

NÉMETH G.: Igen, csak amit én mondok, az abban különbözik ettől, azt tagadja, vagy legalábbis azt kérdőjelezi meg, hogy egy bizonyos struktúrán fölismerhető az a bizonyos egyedül üdvözítő gondolkozási modell, amely szerint meg kéne vizsgálni.

Struktúra és maszkabál

MARNO: De az a probléma ebben, hogy az írás aktusában magában a cselekvésben, hogy mondjam, tetten érhetem magam, de semmi sem garantálja, hogy...

NÉMETH G.: ...ez mások számára is érvényes...

KUKORELLY: Őszintén kell beszélni, ez baromi egyszerű. Vagyis baromi nehéz. Meg kell próbálni nem eljátszani és nem rájátszani semmit.

MARNO: Igen ám, de mire mész az őszinteséggel, Bandi, amikor tudod, s e tudásodat is egyre bonyolultabban tudod, hogy 'maszkabálról' van szó, hogy nem bújhatsz, nem költözhetsz bele olyan struktúrába, amely ne maszk volna.

NÉMETH G.: Nem közvetlenül...

KUKORELLY: A szerkezetben. És abban a szerkezetben aztán bármilyen maszk lehet, a hétfejú sárkány maszkja is, teljesen mindegy...

NÉMETH G.: ... megvan az adekváció ...

KUKORELLY: ...nyolcfejú meg kilencfejú sárkányok szerepelhetnek, akik mindenfélét csinálnak, aminek semmi köze semmihez, és mégis az teljesen autentikus szöveg lehet.

GARACZI (FÉLRE) : AZ AUTENTICITÁS SZÁMOMRA VALAMIÉRT A VESZÉLYESSEL (IS) ROKON. AZOKRA A MŰVEKRE GONDOLOK, AMELYEK (AKÁR A HUMORUKKAL) FÉLELEMETESSÉ TUDNAK VÁLNI.

KUKORELLY: Noha "semmiről" sem szól. A másik meg szólhat tényleg a legnagyobb dolgokról is, és egyszerűen semmi köze semmihez. És akkor az a kérdés, hogy milyen alapon beszélünk erről, hogy mi ... Szerintem van rá alap, hogy ilyeneket mondjunk.

FARKAS ZS.: Szerintem meg nincs. És úgy alakítanám át a problémát, hogy az, hogy te ezt gondold, azzal már mindenképpen egy etikai típusú viszonyba lépsz, tehát oktrojálsz. Ez tulajdonképpen mindig megtörténik, amikor egy meghatározott ügyben akcióba lépsz. Ha te ezt a nézetet publikárod, akkor nem tudsz mást csinálni, mint oktrojálni. Akkor beléptél a diszkurzív térbe, ami mindig ilyen elveken...

KUKORELLY: Felmutatom az én javaslatomat, az én világra szóló javaslatomat, és azt mondom, hogy gyerekek, én így látom, hozzászemes zárójelben: szerintem így is van, de eszembe nem jut elvárni tőletek, hogy akceptáljátok. Noha azért hozzászemesem...

KUKORELLY: ...azt azért mégis hozzászemesem, hogy ha nem így látjátok, akkor hülyék vagytok. De azért, hogy én lehülyézem a Marnót, még nem kényszerítem rá, hogy úgy lássa, mint én. Mert vagy úgy látja, vagy nem úgy látja. Szerintem hülye, ha nem úgy látja, de azért azt fönntartom, hogy lehet, hogy én vagyok a hülye. Nem nagy eshetőséget adok ennek, de...

LETTRE: *De holnap rá fog jönni, hogy tegnap hülye volt, és akkor át fogja írni, amit tegnap írt.*

MARNO: Amikor a Beszélőben egyszer egy foci-írásában a Kukorelly azt írta, hogy "Szerintem objektíve én voltam a legjobb", azt szerettem, az egy alapmondat rá. Az oktrojálás abszolút igaz, igaza van a Zsoltnak, nincsen olyan javaslatétel, ami ne volna oktrojálás.

LETTRE: *Hogy van ez a dolog az írás autentikusságával? Teljesen spontánnak kell lennie, vagy a választott elveknek, struktúrájának kell megfelelni? Valami megérzésből megy, amolyan zsigeri dolog, vagy pedig teljesen tudatos?*

GARACZI (FÉLRE) : IGEN, SPONTANEITÁS, EZ A MÁSIK. SPONTÁN ÉS MEGFORMÁLT ÉS VESZÉLYES.

NÉMETH G.: Körbejárhatók valami módon az eljárások. Most például azt vettem észre, ahogy így próbálok összerakosgatni egy könyvet, hogy nem vagyok képes rendesen javítani. Tulajdonképpen elérhetetlen távolságban vannak a szövegek, látom én, hogy nem jók, nem annyira persze, hogy ne adnám ki a kezemből őket, annyira viszont igen, hogy problematikus a viszony. Látom, hogy bajok vannak, de nem tudok mást tenni, mint néhány helyre rábökdöcsni, hogy itt van valami, de nem vagyok képes az eredeti szövegpozícióba visszakerülni, és a javítás-szituációt nem tudom átélni. Tulajdonképpen ragtapaszokat helyezek el, nagyon ügyetlenül, és megpróbálom jelezni, hogy ezek ragtapaszok. Most éppen egy ilyenfajta dologban vagyok benne, és látom ezt az éles különbséget. Ebben is például, amiről beszélünk, a Bandi ezt a ragtapaszozást biztos, hogy nem csinálná.

LETTRE: *Mert ő azt állítja, hogy bármikor bele tud helyezkedni, vagy majdnem mindig a korábbi szövegpozícióba, és azért tudja mindig átírni...Maga meg lehet, hogy olyan távolságba kerül a régi szövegtől, hogy már nem tudja...*

KUKORELLY: Az a hipotézisem, hogy ha én behelyezkedem egy 1975-ben írt szövegembe, ez hipotézis , még egyszer mondom, lehet, hogy nem így van, (noha szerintem így van) (ez az előbbi tézisem lejátszása), hogy akkor nem a mostani éneket, a mostani elgondolásaimat kérem számon az akkori szövegemen. Ezeket, úgy vélem, elég jól meg bírom különböztetni.

GARACZI (FÉLRE) : GYANÚS. VAN ILYEN?

Van-e iránytű a struktúrák pluralizmusában?

MARNO: Hát, gyerekek, ez igazán gyönyörűnek látszik, a szubjektumnak ez a felszabadult közlekedése az ezerféle trend, struktúra-kínálat között, de hogy ő maga bármelyikben feltalálja, sőt megvalósítsa önmagát, ahhoz ugyan honnét vegye azt a bizonyos ízlést? Azt az egyetlen iránytűt, amelyik nem bolondul meg semmilyen 'másik' erőterben, hanem 'idegenben' is adekvát eredője tud lenni tulajdon erőterednek. Úgy értem, adekvációba képes keríteni a mással, méghozzá bármely(ik) mással, mássággal... anélkül, hogy odaveszejtené saját szerűségedet. Ezt meg úgy értem, hogy meghamisítaná...

KUKORELLY: Hát ha most tőlem kérdezed, akkor megmondom, hogy honnan: az általános, mindenkiben elementárisan meglévő, a gondolkodásra leginkább jellemző struktúraérzék...

FARKAS ZS.: Ez az univerzális struktúraérzék roppant problematikus.

MARNO: Azt gondolom, Bandi, hogy az általad említett elementaritással csak az élhet, az képes élni vele, aki hatalmon van. S ezt semmi esetre sem pejoratíve mondom. De nem is csak elismerőleg.

GARACZI (*FÉLRE*): AZ EGYMILLIÓ PICI KRISZTUSSAL CSAK FELDARABOLTUK A PROBLÉMÁT, VEGYÉTEK, EZ AZ ÉN PROBLÉMÁM. EGY MŰ IDEÁLIS FORMÁJA TOVÁBBRA IS VAGY MÉG INKÁBB EGY HOMÁLYOS FOLYAMAT FIKTÍV VÉGPONTJA. AZ ÍZLÉS AZ ÉRZÜLET IRRACIONÁLIS EVIDENCIÁJA. LEHET, HOGY A HATALOMAKARÁS AZ ALKOTÁS PSZICHOMOTORJA, ÉS LEHET, HOGY A MENEDZSELÉS A MŰ LÉNYEGI RÉSZE, MERT A MŰ CSAK A PIACON, A HATALMI ERŐTÉRBE HELYEZVE VÁLIK MŰVÉ, MÉGSE GONDOLOM, HOGY AZ ÍZLÉS LEVEZETHETŐ LENNE A HATALOMAKARÁS FOGALMÁBÓL.

KUKORELLY: Ezt a hatalom-dolgát nem értem.

MARNO: A hatalmat? ..a könnyebb érthetőség kedvéért lefordítom a ping-pong ügyre: hogyha ketten játszunk egymás ellen, akkor ha te engem lenyomsz, akkor te vagy hatalmon, amikor széttöröd az én stílusomat, érted? Mindig az nyer, aki a stílusát rá tudja a másikra, a te szavaddal, oktrojálni. A legkritikább eset, ha egy meccset úgy játszunk le, hogy ki-ki megmarad töretlenül a maga stílusában...

LETTRE: Ez az, amit a Foucault uralkodó diskurzusnak nevez...

KUKORELLY: Igen, de én nem ezt nem hoznám játékba. Úgy gondolom el ezt a dolgot, hogy mindenki a maga, mondjuk így, struktúraérzékével, struktúraérzékelésével lép be különböző típusú struktúrákba. Olvasom Dantét, utána olvasom Carvert, utána meg olvasom a Garaczit. Amikor belépek "a Dantéba", azt gondolom el magamban - és persze, hogy mennyire stimmel ez, mennyire jön be, igen vagy nem, mit értek félre, azt most nem akarom megmondani - hogy nagyjából érzem, a Dante szövegében mi hogyan van. Valamit érzek ezzel kapcsolatban. És ezt más struktúrákban is érzékelem - vagy nem. Vagy rosszul. De érzékelem: nem minden más szerkezetet egyformán jól, ezt jobban, azt kevésbé. Ha különböző sportokat üzől, egyikben jobb vagy, másban nem, de mindig valami módon érzed annak a rendszerét. Amikor pingpongozunk, nem kezdesz el futball-struktúrákban működni, a szervezeted óhatatlanul rááll arra a típusú struktúrára, ami a pingpong, és azt játssza. Így vagy úgy, különböző szinteken, de az egész szervezeted akceptálja azt a szerkezetet, valamilyen módon belekerül, és addig "ott él", kvázi átveszi annak a formáját. Merthogy izé. Nem is tudja nem átvenni. De nem gondolja azt, hogy akkor már *az ő is volt*. Nem érzi magát ettől elnyomva még. Az a szerkezet csak akceptálódik, és ettől még, szerintem, nem kerül hatalmi helyzetbe. Mert nem gondolom, hogy *ő az igazság*, a megváltás, és amikor akarom, kilépek belőle, mindenféle sértődés és sérülés nélkül. És valami mást hozok játékba. Ez lenne mondjuk a posztmodern gondolkodás. A modern gondolkodás meg azt tételeznél, hogy hierarchia van a struktúrák között (a sportok között), az az igaz(i), amikor első helyen van a baseball, második helyen a törpedobás, és igazából úgy helyes, ha mindenki inkább baseballozik, (vagy törpét dobál). Mindenki ugyanazt a struktúrát játssza, mert a többi meg, hát az olyan félreértés-típusú megoldás.

NÉMETH G.: Baromi durván is meg lehet fogalmazni ezt a különbséget: a Bandi gnosztikus, szerintem minden gesztusával, amikor ezekről a dolgokról beszélünk, mert ilyen szempontból tök mindegy, hogy egy struktúráról beszélünk, vagy egymás mellé rendelt struktúrákon belüli eligazodásról. Tehát ő minden alkalommal azt mondja, hogy az ember alkalmas arra, hogy objektíve fölismerje egy struktúrának a belső logikáját. Én pedig agnosztikus vagyok, végső elemzésben föltehetően gyökeresen szemben állunk a dologgal kapcsolatban. És szerintem a Zsolt is agnosztikus. Nem? Mert az a tény, hogy ezt igenelni lehet, az egy hitbeli színpadi produkció. Még hogyha nincs is artikulálva. Arra gondolok, hogy a világ bármilyen értelmezésének igenlése, a világ épp-úgy-létének igenlése mögött, még akkor is, ha az az értelmezés szélsőségesen tagadja a helyes vélekedés lehetőségét, az a hit van, hogy ez a szélsőséges tagadás a helyes értelmezés. Tehát hogy minden úgynevezett leírható vagy koherens világgép mögött végső értelmezésben gnoszticizmus van.

FARKAS ZS.: Persze.

KUKORELLY: Ha te belekerülsz egy Dante szövegbe, akkor azt kvázi egyből, valamilyen szinten, ilyen vagy amolyan szinten, ki mennyire van erre előkészülve - akceptálsz, érted? A legfölkészületlenebb is valahogy akceptálja. Valahogy igazodik, eligazodik.

FARKAS ZS.: Gombrich mondta arra vonatkozólag, hogy a klasszikus művek örök érvényűek-e mindenki számára, hogy az ártatlan szem nem lát semmit. Tehát gyakorlatilag az, akinek nincs eredendő és lényegi tanultsága egy dologgal kapcsolatban, nem fogja látni ezt a dolgot. Gadamer is nagyjából azt mondja, hogy egy nagyon erős előítéletrendszerrel előfeltételez, ami lehetővé teszi, hogy lássál.

NÉMETH G.: Biológiai értelemben igaz az, amit mondasz a látásra, hogy az újszülöttnak meg kell tanulnia.

Posztik és fundik - Virágozzék minden fundamentalizmus

FARKAS ZS.: Hogyha lehet globális mondatokat mondani a "mai" a kultúrára mint olyanra, akkor ez az, ami gyengül. Tehát az előítéletek makacssága, száma. Erősödik a reflektáltság, és mindekinek a szituációja, előítéletes tudata szerint, és ez valószínűleg jelentős változást hoz.

NÉMETH G.: Sőt, a diskurzusok etikájához majdnem hozzátartozik, mint a köszönés. Hogy ezt így be kell jelenteni. Ez a láthatatlan, vagy néha kimondott *szerintem*, ez minden megnyilvánulás kötelező előszava... vagy ha nincs ott, ha nem teszed meg, akkor beleverik az orrodát. Hogy tessék mondani.

GARACZI (FÉLRE): A SZERINTEMMEL (SZERINTEM) AZ A BAJ, HOGY ANNAK FORMÁLIS BEJELENTÉSÉN TÚL, HOGY MÁS VÉLEMÉNYT IS EL TUDOK KÉPZELNI, NEM SOKAT JELENT, ÉS MINDIG IS AUTOMATIKUSAN ODAÉRTŐDÖTT A MEGSZÓLALÁS ELÉ. HANGSÚLYOZÁSA VALAMI OLYASMIT JELENT, HOGY MOST ÉN BESZÉLEK UGYAN, DE BESZÉLHETNE MÁS IS, AZ EGÉSZ NEM ANNYIRA ÉRDEKES, NEM MEGY VÉRRE, NEM FOGUNK ÖSSZEVEZNI, NEM ÉR A NEVEM. KÉRDÉS, HOGY EZ A DEFETIZMUS, BOCS, ÉRDEKESEBBÉ TESZI-E A BESZÉLGETÉST, HOGY AZ A SZELLEMI ÉLET, AMI KÖDÖS TEKINTETŰ LANKADTAK MOTYORÁSZÁSÁBÓL ÁLL, MENNYIRE VONZÓ. JÓ, HOGY VANNAK EZEK AZ IZÉ, FUNDAMENTALISTÁK, HA VANNAK EGYÁLTALÁN, JÓ, HOGY VAN BZA, VANNAK MEGSZÁLLOTTAK, KÖTEKEDŐK, IDIÓTÁK, BOHÓCOK, NÉLKÜLÜK UNALMASABB LENNE.

LETTRE: De azért a Kukorellyt azt gondolja, hogy tényleg úgy van, nem? Nem csak azt, hogy szerintem.

KUKORELLY: Nem. Én azt gondolom, hogy *valahogy* van. Tehát *valahogy* van, de azt nem fogom megmondani, és valószínűleg senki sem mondja meg, hogy *pontosan* hogy. Mi az optimális, annak a szerkezetnek mi az optima. De azt gondolom, hogy van egy ilyen optimum, és legfőképpen az nincs kiteljesítve, a tér bejátszva. Maradván a műalkotásoknál, úgy vélem, minden műalkotásnak van - elvileg lehetne - optimális formája, gyakorlatilag azonban adott egy verzió, amit ismerünk, kénytelenek vagyunk megelégedni ezzel. A belső érzékünk pedig, amikor belépünk egy műalkotás szerkezetébe, vagy azt a szerkezetet magunkba fogadjuk, naivan vagy kellőképp fölkészítve, valami ítéletet mond a tetszés-nem tetszés tengelyén, és ez nem pusztán szubjektivitás, relativitás, nem véletlen. Ahogy a vízbe dobott kutya sem *véletlenül* kezd el úszni, és *még véletlenül* sem kezd el nem-úszni. Egyébként persze teljesen egyetértek abban, hogy a tanulatlan szem nem lát semmit. Ha nem is abszolút semmit, de tény, hogy minél bonyolultabb struktúrába lépsz, annál inkább föl kell készülni arra. Ámde megvan a prekondicionáltságunk, a struktúraérezékünk, erre az érzékre lehet rádolgozni vagy rátanulni, és minél jobban tanulsz, satöbbi. Másodsorban meg olyan járulékoságok jönnek hozzá, amik tényleg előbb-utóbb már elég jó állapotba hoznak ahhoz, hogy abba a térbe lépj. Ha meg már beléptél, találhatsz alapot arra, hogy arról beszélj, az adott alkotás mennyire merítette ki, hogy úgy mondjam, a lehetőségeit ...

GARACZI (FÉLRE): ITT A STRUKTÚRA FOGALMA VALAHOGY TÚL NAGY KARRIERT FUT BE. EGY MŰ LÉNYEGES PILLANATAI NEMCSAK AZ AKÁRMILYEN DINAMIKUSNAK GONDOLT SZERKEZETTEL, ÁLTALÁBAN VÉVE NEMCSAK A LÁTHATÓVAL KAPCSOLATOSAK. A DOLOG ZSIGERI ÉS SZABÁLYTALAN. NEM BELEHELYEZKEDEM EGY STRUKTÚRÁBA, HANEM A SAJÁT STRUKTÚRÁMAT (AZ MI, ÉLŐ CSONTVÁZ?), AKTUÁLIS SZELLEMI ÉS LELKI DISZPOZÍCIÓMAT RÁMOZDÍTOM A MŰRE, ÖSSZEKEVEREM VELE, ÉS HA EZ A KONGLOMERÁTUM GYÖNYÖRTELJESEN BUGYBORÉKOL, SZIKRÉZIK, JAJGAT ÉS RÖHÖG, AKKOR JÓ.

NÉMETH G.: Korábban már utaltam arra, hogy az általam olvasott posztmodern bíráló-nyilatkozó kijelentések mindegyike nagyon könnyű elemzésben kimutathatóan fundamentalista volt, és ez nekem rettenetesen gyanús. Szóval minthogyha valamilyen metafizikai eredetű rettegést és gondolkodói lustaságot érzékelnék ilyenkor, mintha a bíráló túl gyorsan akarna megszabadulni ettől a fogalomkörrel, talán azért, bár ez egy nyilvánvalóan rosszindulatú megjegyzés, mert túl nagy melónak tartja a valódi szembesülést. Ahhoz, hogy valaki érvényes dolgokat tudjon mondani, vagy artikuláltan tudjon fogalmazni, folyamatos önképzésre, éberségre, gondolkodói éberségre van szükség, ami nyilván hihetetlenül fárasztó, sokkal könnyebb belemenekülni általános kijelentésekbe, és ez történik számtalanszor a legkülönbözőbb irányokból. De az én számomra a posztmodern érvényesen nem tette taccsra senki.

GARACZI (FÉLRE): A POSZTMODERN TÖBB LÁBON ÁLL, A FUNDAMENTALISTA EGYETLEN LÁBA VISZONT LE VAN FÜRVA, A POSZTI MOZGÉKONYABB, A FUNDI VISZONT NEM ESIK EL, A POSZTI ÉBEREBB, A FUNDI NYUGODTABBAN ALSZIK. MI A CÉLJA A GONDOLKODÁSNAK?

MARNO: Nem gondolod-e, hogy a fundamentalizmus a legszabadabb gondolkodásnak is, mondjuk így, rákfenéje, pláne, hogyha 'sikeresen' eliminálták. De ott van mindjárt a leggyakrabban idézett Heidegger, ő deklarálta fundament(um)okban is gondolkodott.

NÉMETH G.: Oké, és akkor mi van?

MARNO: Vagy vegyük akár a Bandi végtelen bizalmát a vitális, a természeti alapok, adottságok iránt: ez vajon nem fundamentalizmus?

NÉMETH G.: De legalább érzéki.

MARNO: Az arab fundamentalisták is alighanem nagyon érzékiek.

MARNO: Nem valamiféle naivitás, egyértelműség, egyszerűség visszanyerésére pályázik-e minden halandó?

NÉMETH G.: Szóval ne vonjam én meg a fundamentalisták jogát, virágozzék minden fundamentalizmus...

MARNO: Látod, azt mondd, hogy a fundamentumok hadd virágozzanak...

NÉMETH G.: Ami engem illet, én egész egyszerűen ide, ebbe a kicsit önironikus, néha frivol antifundamentalizmusba hátráltam be. Remélem, nem lesz túl nagy ugrás, hogy ezzel jövök elő, de bizonyos dolgok beküldtek ide, az

írással kapcsolatban, ezek ilyen nagyon egyszerű dolgok, mondjuk képtelenné váltam novellát írni, a novellaforma ezer okból rendkívül kérdésessé vagy üressé, problematikussá vált, például azért, mert el van benne rejtve egy ilyen kész-ség. Van a dolognak egyfajta teleológiája vagy metaforikusan úgy is fogalmazhatnék, hogy teológiája, ami nekem ellenszenves. Igazából a beszédmód keresésébe hátráltam vissza, és eközben kizárólag személyes vagy személyessé tehető dolgokat vagyok képes tematizálni. Én így kerültem ebbe a helyzetbe, és az tényleg érdekes, hogy elég sokan kerültek vagy kerültünk ebbe a helyzetbe.

MARNO: Hát igen, hogy mit érdekel engem a te történeted, mit érdekel téged az enyém, és így tovább. Mármint nem tudom, miért egy Prosper Mérimée novella jut az eszembe, a címe sajnos nem, igazi dráma, egy korzikai földön, parasztbirtokon játszódik, úgy emlékszem, ahol a gazda-apa kivégzi a fiát, mert az besúgta a katonáknak (vagy csendőröknek?) a náluk elrejtőzött szabadsághóst. Ez már így gyönyörű, fantasztikus, nem? Fix és mozgó, változó értékek, világosan és izzóan érzetik, miért érdemes lenni, miért meghalni vagy megölni a saját fajtánkat. Tegyem hozzá, hogy a novella annak idején engem teljesen meggyőzött, pontosabban lenyűgözött, katartikusan hatott rám. Mai történet, mai mondásban meg mintha már nem működhetnék így. Nincsen fix, azaz közös nevező, ha van olykor, ha adódik is egyenértés, egyet-érzés köztünk, két ember között, egész-történet erejéig az ilyen már nemigen szokott kitarítani. Szerintem azonban ez is dráma, nagyon is az, legföljebb a szerepek nehezen identifikálhatóak. Elkülönböződünk, a felismerhetetlenségig, és összeolvadunk, ugyancsak a felismerhetetlenségig, s hát persze, kinek-kinek ez a tűnékenység-dramája riasztó vagy unalmas olykor önmagának is, nemhogy neked, a másoknak, miért lépnél hát bele? Ez azért azt jelzi, hogy mikor arról beszélnek, hogy nincs történet, hogy a történet eltűnt az írásokból, akkor az igazából annak a szem elől tévesztése, hogy minden történet, vagy legalábbis minden alkalmas arra, hogy történetté váljék. Csak éppen, hogy a történet jogot mikor nyer, és kiknek a szemében, az már kérdéses. Ha én előtte veletek nem egyeztettem ezeket a dolgokat, hanem teljesen a magam pillanatnyi ízlése és struktúrája szerint bóklászom, akkor feltehetőleg azt fogjátok mondani, hogy igen ez oké, ez nagyon klassz, ez jó, ez olyan jó szövegszerű, ebbe én is szívesen belépek, de nem azonos drámát fogtok megélni. Tehát itt a differencia,... a dekonstrukciót hozza be, hogy igen, differálunk.

KUKORELLY: Tehát azt mondd, hogy ha én abba a struktúrába lépek be, amiből te épp dezertálsz, akkor nem azt a drámát fogom megélni, mint te. Na most mért nem? Pont arról van szó, hogy a fundamentalista világszemléletre jellemző az, hogy mindenkinek az egyedül üdvözítő igazságot prezentáló struktúrát kell akceptálnia, és ha nem akceptálja, akkor, ugye, vagy téved, és akkor, istenem, szegény, vagy pedig nyírjuk ki. Egy modernség utáni helyzetben viszont sokféle ajánlat van, sokféle játéklehetőség. Te ajánlasz valamit, én belépek, és ha kellőképpen képes vagyok rá, preconcepció nélkül, ha fel vagyok erre készülve, tanultam és rá is tanultam a dologra, akkor tudom azt a drámát is játszani, amit te prezentálsz. Bele tudok lépni abba a dologba, és nemcsak ottan élvezkedem, hanem abszolút fel is tudom venni.

Tabula rasa vagy palimpszeszt

MARNO: Kérdés, Bandi, kérdés, hogy kezeskedhetünk-e a másik biztonságáért, ha a magunkét igazában megítélni sem tudjuk. A Merimée-novellában abszolút biztosak a szerep-, azaz igazságértékek, és nemcsak az írói-ábrázolói, hanem a leolvasó-értelmező oldalon is, következésképpen bátran elidőzhetnek a cselekmény bármely szövegszegletében, ott-tartózkodásomat nem kell majd utólag sem bűnös mulasztásnak, sem érdemtelenül nagy áldozatnak tekintenem. Üzleti szóval: befektetésem maradéktalanul megtérül. Mai, hazai novellistát olvasva azonban még soha nem támadt ilyen érzetem, ilyen biztosság-, biztosságérzetem. S azt sem gondolom, hogy én prezentálhatnék effélet. Holott szeretnék? Nem tudom. Attetszőbbé, nézhetőbbé, követhetőbbé tenni, először is a magam számára mindazt, ami történik, velem, a testemben, a fejemben, s úgy, hogy ez a szükségképpen beavatkozó vágy, a megértés vagy megismerés 'elkövető' vágya se kényszerítődjék ki a képből, képfolyamból: talán ilyesmit szeretnék. De a hagyomány szerinti 'maradéktalan objektivációt' mint fellélegeztető extázist - feltétlenül. Ugyanakkor a hagyomány diktálta struktúra-modellek, ez esetben a novellaformák, mintha éppen ennek a teljesülését, teljesíthetését gátolnák, sőt hamisítanak is meg. Míg, látszatra paradox módon, a Mérimée-novella gerjesztette élményt, egzisztenciális valóságélményt, kiválthatja egy minuciózusan szabad folyású, úgynevezett szöveg. Ez idő szerint például a Bandi *TündérVölgy* e hatott így rám, hogy helyrezökentette, szinkronba hozta újra bennem a triviális illetve az extatikus időt. A szöveg már az a gondolkodás, vagy az a történetmondás, ugye, amely történetmondásban ezek a bizonyos konszenzuális fixációk, fixátumok kimozdultak, elmozdultak, el lettek mozdítva, és attól fogva már csak az írás és olvasás az, ami még közös, és egymást feltételező aktussá válik, melyben csak a két fél megegyezése révén állapítható meg ezeknek a bizonyos bázisoknak a holléte. Nem véletlen, hogy mindannyian szívesen megyünk vissza a hagyományos szövegek olvasásába, mondjuk én szívesen olvasok novellákat, míg nem igen találkoztam ma olyan nagy tradicionális regényszerkezettel vagy regényszöveggel, amelyik nekem igazában véve tetszett volna. Ez most egy nagyon privát bejelentés, és azért sem akarom nevesíteni, mert nem akarok senkit sem bírálni, de az a tapasztalatom, hogy igen, minél hagyományosabban szól egy szöveg, annál nehezebben tudom elhinni, annál nehezebben tudok belépni. Függetlenül attól, hogy igényes, sőt nagyon igényes szövegekről van szó.

NÉMETH G.: Egy szövegen látszik, hogy tud az írás szituációjából fakadó problematikusságáról, nem feltétlenül úgy, hogy reflektál rá ...

MARNO: Maga a mozdulat...

NÉMETH G.: ... igen, ha ezt tudja, akkor hiteles nekem, ha valamilyen módon ezt nem képes közölni velem, hogy tudja, még akkor is, ha a szerzője másutt dokumentálhatóan tudja, de a végeredmény, a szövege ezt képtelen felmutatni, akkor nem ... Tehát én visszamennék oda, amit te, Bandi, *tabula rasá* nak nevezted, hogy az csak nagyon elnagyoltan igaz, mert a posztmodern *tabula rasá* hoz kell az a cinkosság, hogy tudjuk, hogy minden volt. Ez a fajta tudat finoman ott lebeg az egész, a tiszta lap fölött. Tehát nem igazán történik meg a klasszikus *tabula rasa*, ott van mindennek a lenyomata, ott van valami nagyon finom szürke grafika, nem egészen fehér ez a lap, hanem vízfoltok vannak rajta, éppen száradnak meg, de ottmaradnak, örökre hullámos lesz a papír. Szóval valami ilyesmi van. Egy szöveg, ha teljesen fehérnek tudja magát föltüntetni, pontosabban a felületét, amire íródik, akkor nekem problematikus.

GARACZI (FÉLRE): AZÉRT ÓVATOSAN MEGKÉRDEZNÉM AZ IDEGENNYELVŰ KORTÁRS IRODALOM FELÜLETES ISMERETÉBEN ÉS A MAGYAR IRODALOM LEGFRISSEBB FEJLEMÉNYEIT FIGYELEMBE VÉVE, HOGY HA A POSZTMODERN LEMONDOTT AZ AVANGÁRD FORMABONTÓ ÉS ÚJDONSÁGMÁNIÁJÁRÓL, AKKOR VOLTAKÉPP MI AZ AKADÁLYA, HOGY A TRADICIONÁLIS MŰFORMÁK ÚJRA TELÍTŐDJENEK? ÉS VOLT-E VALAHA IS *TABULA RASA*? A KULTÚRA ÖNREFLEXIÓ, AZ ELŐZMÉNYEK ÚJRAFOGALMAZÁSA. A *TABULA RASA* LEHETETLENSÉGÉNEK HANGSÚLYOZÁSA MEGINT A FELELŐSSÉG-ELHÁRÍTÁSSAL ÉS A TEHETETLENSÉG FITOGTATÁSÁVAL ROKON. EZ A FITOGTATÁS LENNE A KOR STÍLUSA? AZ ÚJSZÜLÖTT SZÁMÁRA NEM A VÉGTÉLENSZER ÁTÍRT KULTÚRA TÖRTÉNETISÉGE ÉRDEKES, HANEM A KULTÚRA ADOTT ÁLLAPOTÁRA MINT KÉTDIMENZIÓS TABLÓRA ÍRT VÁLÁSZ, AMI LEHET NAGYON EGYSZERŰ ÉS MÉGIS EREDETI. SZÓVAL VAN VALAMI TANÁROS, ÖREGES, SÉRTŐDÉKENY, ZSRTÖLŐDŐS ABBAN, HOGY TESSÉK MINDENKINEK EMLÉKEZNI S REFLEKTÁLNI A 70-ES, 80-AS ÉVEKRE, MERT ANÉLKÜL NEM MEGY. MIÉRT NE MENNE, MENNI FOG. AZ MÁS KÉRDÉS, HOGY MINKET MENNYIRE SZÓRAKOZTAT EZ A NAIV REFLEKTÁLATLANSÁG.

NÉMETH G.: Hogyha látom ezeket a nyomokat, akkor meg nem. Szóval én valahogy így érzékelem...

MARNO: Ez a palimpszeszt.

NÉMETH G.: Az az érdekes, hogy ugyanarra a műre vonatkozóan egy diskurzus meg tudja állapítani a foltokat, egy másik pedig tagadja, tehát mondjuk a Darvasi-recepció értelmezésekor Szilasi Laci ugye azt állítja, hogy megvannak ezek a foltocskák...

MARNO: Na igen ez már talán nem is csak esztétikai probléma. Ámbátor van-e olyan, hogy csak esztétikai probléma. Nincs. Szóval a kérdéses X esetben a cél, hogy a szövege palimpszesztnak hasson, míg a valódi palimpszeszt-műveknél, hogy úgy mondjam, ez az egyik, szintén nem-akart, 'mögöttes-hozam'. X nem a hagyományra ír rá, hanem a sajátjára satírozza rá a hagyományt, mintegy patinásít...

KUKORELLY: Ez nagyon így van.

NÉMETH G.: Most szerintem a lényeg tökre el van találva becsületesen, valami ilyesmiről van szó.

Észrevételeit, megjegyzéseit kérjük küldje el a következő címre: lettre@c3.hu